

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

♦ «ΠΑΝΤΟΤΕ ΧΑΙΡΕΤΕ» (Γ.Β.Μ.)	137
♦ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ (Καθηγ. Άφρ. Χρ. Ραγιά)	139
♦ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ (Β. Κ. Σταθάκη)	143
♦ ΠΟΣΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΚΑΛΟ; (Χρ. Δ. Μανωλοπούλου-Τσέντου)	148
♦ Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ (Βασιλείου Χ. Χαραλαμποπούλου)	155
♦ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΕΛΛΕΙΨΙΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΙΑΣ (Πανορμίτη)	157
♦ Ο ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΟΣ (Ποίημα Γ. Βερίτη)	158
♦ ΣΧΟΛΙΑ (Β. Κ. Σταθάκη)	159
♦ ΔΡΟΣΟΣ ΓΙΑΡΜΕΝΙΤΗΣ (Νεφρολογία, Μιχ. Θ. Μηλίτζου)	161
♦ ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (Καθηγ. Χρ. Γιαμβριά)	162
♦ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομ. Επικοινωνίας τής Χ.Ε.Ε.)	164
♦ ΠΡΟΣ ΕΜΜΑΟΥΣ... (Ποίημα Ἀθηναΐδος Σκαρδάση - Μαυρικάκη)	166
♦ Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ (Α.Γιαμβριά)	167

ΕΤΟΣ 69οv

ΜΑΪΟΣ 2006

ΑΡΙΘ. 671

€ 1,20

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ:

ΠΩΛ ΚΛΩΝΤΕΛ

ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΕΙΜΕΝΑ

Ἐκδόσεις Ε. Ν. Μόσχου

***

ΕΛΛΗΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΚΗΠΟΣ ΜΕ ΤΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

Ἐνα εὐχάριστο βιβλίο
γιὰ παιδιὰ τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου

***

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»
Κατύση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 32 21 283

AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 69ον

ΜΑΪΟΣ 2006

Άριθ. 671

«ΠΑΝΤΟΤΕ ΧΑΙΡΕΤΕ»

Μήνυμα χαρᾶς τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος. Χαρὰ ὄχι μόνο στὶς εὐχάριστες ὥρες, ἀλλὰ καὶ στὶς δυσάρεστες. Χαρὰ στὴν χαρὰ. Χαρὰ καὶ στὸν πόνο καὶ στὶς δοκιμασίες.

Αὐτὸ εἶναι τὸ χριστιανικὸ παράδοξο. Ἄσούλληπτο γιὰ τοὺς μακρὰν τῆς πίστεως. Βιωματικὴ ἐμπειρία γιὰ τοὺς πιστοὺς τὸ «πάντοτε χαιρέτε». Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἔχαιρε καὶ «ἐν τοῖς παθήμασί του». Καὶ οἱ Χριστιανοὶ χαιροῦν «καὶ στῆς γαλήνης τίς στιγμὲς καὶ στὰ ἀγριοκαίρια». Χαιροῦν καὶ στὸ Ὅρος τῆς Μεταμορφώσεως, χαιροῦν καὶ στὸν Λόφο τοῦ Γολγοθᾶ. Ἀκριβῶς γιὰτὶ πιστεύουν πῶς τὸν Γολγοθᾶ διαδέχεται ἡ Ἀνάσταση. Καὶ χωρὶς Γολγοθᾶ δὲν ὑπάρχει Ἀνάσταση.

Τὸ μυστικὸ γνωστὸ: Ἡ ἀκλόνητη πίστη στὸν ἀναστημένο Κύριο. Αὐτὸς εἶναι ὁ χορηγός, ὄχι μιᾶς ὁποιασδήποτε χαρᾶς, ἀλλὰ τῆς χαρᾶς τῆς ἀληθινῆς. Ἦλθε στὴν γῆ γιὰ νὰ «εὐαγγελισθῆ χάραν μεγάλην παντὶ τῷ λαῷ» (Λουκ. β' 10). Χαρὰ σὲ ὅλους. Χαρὰ ἀναφαίρετη. Χαρὰ στὴν καρδιά, ἀπρόσβλητη. Δὲν τὴν ὑποσχέθηκε ἀπλῶς. Τὴν πρόσφερε στοὺς μαθητάς Του, γιὰ νὰ μένη κτῆμα τους γιὰ

πάντα. Στὶς τραγικότερες στιγμὲς, λίγο πρὸ τοῦ Πάθους Του, τοὺς διαβεβαίωσε ὅτι «τὴν χάραν ὑμῶν οὐδεὶς αἶρει ἀφ' ὑμῶν» (Ἰωάν. ιστ' 22).

Καὶ νὰ τώρα ὁ ἀναστημένος Χριστὸς ἔρχεται «τῶν θυρῶν κεκλεισμένων», νὰ προσφέρῃ τὸ μεγάλο αὐτὸ δῶρο τῆς χριστιανικῆς χαρᾶς. Τὸ ὑπόσχετα ὄχι στοὺς μαθητάς Του, ποὺ Τὸν βλέπουν μὲ τὰ σωματικὰ μάτια, ἀλλὰ στοὺς πιστοὺς κάθε ἐποχῆς, ποὺ θὰ Τὸν ἀτενίζουν μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς. «Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες» (Ἰωάν. κ' 29). Ἐσύ, εἶπε στὸν Θωμᾶ, μὲ εἶδες καὶ πίστεψες. Μακάριοι καὶ περισσότερο εὐτυχισμένοι εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι, ἂν καὶ δὲν μὲ εἶδαν μὲ τὰ μάτια τους, ὅπως ἐσύ, ἐπίστευσαν. Καὶ τὸ ἴδιο θὰ ἐπαναληφθῆ καὶ στὸν μέλλον μὲ ὅλους τοὺς πιστοὺς.

Νὰ ἓνας καινούργιος μακαρισμός. Ὁ μακαρισμός τῶν πιστῶν. Οἱ πιστοὶ Χριστιανοὶ εἶναι εὐτυχισμένοι. Ἐπομένως δὲν δικαιολογοῦνται νὰ μὴν εἶναι χαρούμενοι. Ἡ χαρὰ τους δὲν αἰωρεῖται στὸ κενό. Στηρίζεται στὸ ἀδιαμφισβήτητο γεγονός τῆς Ἀναστάσεως. Ἀπὸ τὴν στιγμὴ ποὺ πιστεύουν στὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ,

ή ζωή τους πλημμυρίζει από χαρά. Ἡ σκυθρωπότης δὲν ἔχει καμιὰ θέση στὴν πορεία τους.

Ὁ Χριστὸς ἀναστήθηκε, γιὰ νὰ ἀναστηθοῦμε καὶ ἐμεῖς. Ἡ ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἐγγύηση καὶ τῆς δικῆς μας ἀναστάσεως. Μᾶς ἔδωσε τὴν δυνατότητα νὰ γίνουμε **κισάγγελοι... τῆς ἀναστάσεως υἱοί**. Ἀπὸ τώρα ζοῦμε τὴν ἀνάσταση. Εἴμαστε κίολας ἀναστημένοι. Δὲν φοβοῦμεθα τὸν θάνατο. Ὁ θάνατος εἶναι πιά χωρὶς δύναμη.

Ὅλα ὅμως αὐτά, μὲ μιὰ προϋπόθεση: Νὰ πιστεύουμε στὴν Ἀνάσταση ὄχι θεωρητικά. Νὰ εἴμαστε ἐμεῖς ἀναστημένοι, υἱοὶ τῆς ἀναστάσεως. Ἡ ζωή μας νὰ εἶναι ἀναστημένη. Νὰ μὴν ἔχη καμιὰ σχέση μὲ τὰ ἔργα τῆς φθορᾶς, τῆς ἁμαρτίας, τοῦ θανάτου.

Ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ μᾶς ἔφεραν τὴν σωτηρία. Μὲ τὸ βάπτισμα ὁ κάθε πιστὸς **«συνετάφη»** μὲ τὸν Χριστό. Αὐτὸς ὁ θάνατος σημαίνει τὸ τέλος τῆς σαρκικῆς ζωῆς μας, τῆς ζωῆς κατὰ σάρκα, τοῦ σαρκικοῦ φρονήματος. Δὲν ἔχουμε πιά τὸ δικαίωμα νὰ ζοῦμε τὴν ζωὴ τῆς σάρκας καὶ τῶν νεκρῶν ἔργων. **«Ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη»** μὲ τὸν Χριστό (Ρωμ. στ' 6). Ἐνωμένοι τοῦ λοιποῦ μὲ τὸν Χριστό ζοῦμε μιὰ καινούργια ζωή, τὴν ζωὴ τῆς Ἀναστάσεως, μακριὰ ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ σκοτούς, **«ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντες»** (Ρωμ. στ' 13). Ὡς «παιδιὰ τῆς Ἀναστάσεως», ὡς ἄνθρωποι ἀναστημένοι, δὲν εἶναι νοητὸ νὰ ξαναπαίνομε στὰ μνηματα τῆς ἁμαρτίας, ἐκεῖ πού δολοφονεῖται ἡ χαρὰ καὶ φυγαδεύεται ἡ εὐτυχία.

Εἶναι, λοιπόν, δυνατὴ ἡ χαρὰ, ἡ μόνιμη καὶ ἀναφαίρετη, γιὰ τοὺς πιστοὺς; Καὶ

ναὶ καὶ ὄχι. **Ὅχι ἂν ἀκόμα ζοῦμε μέσα στὴν ἀμφιβολία ἢ τὴν ἄρνηση.** Ἄν κυμαινώμεθα ἀδιάκοπα μεταξὺ πίστεως καὶ ἀπιστίας. Ἄν πορευώμεθα μὲ σημαῖα μας τὴν ὀλιγοπιστία. Ἄν στὴν πρώτη δυσκολία ἀρνούμεθα τὸν πιὸ πολύτιμο θησαυρὸ τῆς πίστεως καὶ τὸν πετᾶμε μὲ τὴν πιὸ μεγάλη εὐκολία στὰ πόδια τῶν πολεμίων. Ἄν προδίδουμε τὶς αἰώνιες ἀξίες, τὰ μεγάλα ἰδανικά, ἀπὸ δειλία ἢ ἰδιοτέλεια. Ἄν ἀκολουθοῦμε στὶς κρίσιμες καὶ ἀποφασιστικὲς στιγμὲς, τότε πού καλοῦμεθα νὰ υπερασπισθοῦμε τὸν ἀδύνατο καὶ ἀδικούμενο, τὴν τακτικὴ τοῦ Πιλάτου. Τοῦ Πιλάτου πού νίπτει τὰ χέρια του καὶ ἀφήνει ἀκάθαρτη τὴν καρδιά του. Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς παρατείνουμε τὴν **«Μεγ. Ἑβδομάδα»**. Δὲν ἔρχεται ποτὲ ἡ Ἀνάσταση καὶ ἡ χαρὰ τῆς.

Εἶναι δυνατὴ ἡ χαρὰ, ὅταν ἡ Ἀνάσταση γίνεται καθημερινὸ μέλημά μας, συνεχὲς βίωμά μας. Ὅταν φυγαδεύουμε τὸ μῖσος ἀπὸ τὴν καρδιά καὶ ἐγκαθιδρύουμε τὴν ἀγάπη. Ἡ ἀγάπη διώχνει τὸν φόβο καὶ ὅλα τὰ παράγωγά του. **«Ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν»** (Φιλιπ. δ' 7), στὶς περιπτώσεις αὐτὲς, φρουρεῖ τὶς καρδιὲς καὶ τὶς κάνει ἀπρόσβλητες ἀπὸ ὅλες τὶς ἐφόδους τῆς ἀγωνίας, τῆς ταραχῆς, τοῦ ἄγχους.

Καὶ τὸ ἐρώτημα: Ἐμεῖς εἴμαστε **«υἱοὶ τῆς Ἀναστάσεως»**; Ἡ ἀπάντηση ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἂν καὶ κατὰ πόσον ζοῦμε ὡς ἀναστημένοι, **«ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντες»**, ἂν ἔχουμε βγῆ ἀπὸ τοὺς τάφους τῆς ἐχθρας, τῆς ζήλιας, τοῦ φθόνου, πού εἶναι θάνατος καὶ ἔχουμε ἀνέβῃ στοὺς φωτεινοὺς κόσμους τῆς ἀγάπης, πού εἶναι ἡ ἀληθινὴ ζωὴ.

Γ. Β. Μ.

ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

Η νοσηλευτική ψυχικής υγείας/ψυχιατρική νοσηλευτική, αποτελεί αναπόσπαστη διάσταση ή όπτική γωνία της γενικής νοσηλευτικής και νοσηλευτική ειδικότητα. Σε γενικές γραμμές, περιλαμβάνεται στη σπουδή της γενικής νοσηλευτικής και συντελεί στην άσκηση της παντού και πάντοτε, ως νοσηλευτικής του όλου ανθρώπου.

Η *απουδία* της βοηθεί τον φοιτητή να αποκτήσει γνώσεις, δεξιότητες, διαθέσεις και αρχές, ώστε να γίνει ικανός να συμβάλει στην:

- Πρόληψη των ψυχικών διαταραχών.
- Προσωπική όλική νοσηλευτική φροντίδα, θεραπεία και αποκατάσταση των ψυχικά αρρώστων.

- Διατήρηση και βελτίωση της ψυχικής υγείας.

- Αγωγή ψυχικής υγείας του κοινού.

- Υποστήριξη και προαγωγή της ψυχικής υγείας όλων των σωματικά πασχόντων.

- Κι ακόμη, όπως γράφει ο *Omega* (1991), προσαρμογή και εφαρμογή των αρχών της ψυχικής υγείας σ' όλους τους τομείς της νοσηλευτικής.

Η νοσηλευτική της ψυχικής υγείας ως επιστήμη, ως αντικείμενο έρευνας και ως κλινική άσκηση, εμπνέεται και κατευθύνεται από ένα *τρίπτυχο θεμελιωδών αρχών*:

1. Όλικη θεώρηση και προσέγγιση του ανθρώπου, υγιούς ή αρρώστου, ως μοναδικής και αδιαίρετης βιοψυχοκοινωνικής και πνευματικής οντότητας.

2. Πίστη στην άτιμητη όντολογική αξία του ανθρώπου, της υγείας και της ζωής του.

3. Έξατομικευμένη και αμέριστη φροντίδα του ανθρώπου και της υγείας του με σεβασμό και θερμό ενδιαφέρον.

Αποτελεί άποψή μας (Ραγιά 2005) ότι ο αξιολογικός αυτός προσανατολισμός μπορεί να συμβάλλει στην πληρέστερη και αρτιότερη χρησιμοποίηση όλων των επιστημονικών γνώσεων και όλης της κλινικής πείρας, αλλά και στην έρευνα, ώστε να αναδειχθεί ή νοσηλευτική ψυχικής υγείας πράγματι θεραπευτική.

Ο νοσηλευτής ψυχικής υγείας με εκπαίδευση στην ειδικότητα, κατά προτίμηση πανεπιστημιακή, μπορεί να αναλάβει διαφόρους ρόλους και αρμοδιότητες. Ανάλογα βέβαια με την ύπηρεσία υγείας όπου εργάζεται, τα χαρακτηριστικά των αρρώστων που έξυπηρετεί, τó γενικό σύστημα φροντίδας που διαμορφώνεται από τη διεπιστημονική ομάδα ψυχικής υγείας και ακόμη όπως γράφει η *Styles* (1989) από τις μεταβαλλόμενες ανάγκες υγείας της κοινωνίας και τις νέες γνώσεις που παράγονται από έρευνητικές μελέτες.

Οι *διαστάσεις του νοσηλευτικού ρόλου* σε γενικές γραμμές όπως διατυπώθηκαν από τους *Bullough* (1976), *Leach* (1982), *Johnson* (1989) και *Machin and Stevenson* (1997) είναι:

- Παροχή νοσηλευτικής φροντίδας σε ψυχικά αρρώστους και τις οικογένειές τους.

- Οργάνωση, προγραμματισμός, συντονισμός όλων των διαστάσεων της νοσηλευτικής φροντίδας των ψυχικά αρρώστων, καθώς και υπεύθυνη αξιολόγηση της ποιότητας και αποτελεσματικότητας των παρεχομένων ύπηρεσιών.

- Έφαρμογή ψυχοθεραπείας αν έχει επί πλέον εξειδίκευση γι' αυτή, νομικά κατοχυρωμένη.

– Άσκηση πρωτοβάθμιας και κοινοτικής νοσηλευτικής ψυχικής υγείας, με κύριο σκοπό την πρωτογενή πρόληψη αλλά και κάθε είδους πρόληψη, καθώς και την παρακολούθηση της πορείας των ψυχικά άρρώστων στην κοινότητα.

– Προστασία των ψυχικά άρρώστων από τυχόν παραμέληση, έκμετάλλευση ή προσβολή της αξιοπρέπειάς τους και υποστήριξη της έπιστημονικής / ανθρωπιστικής ολοκληρωμένης φροντίδας τους.

– Άγωγή σωματικής και ψυχικής υγείας στους άρρώστους, τὸ προσωπικό, τὸς εκπαιδευμένους, τὶς οἰκογένειες καὶ στὸ κοινό.

– Συνεργασία με τὸ νοσηλευτικό καὶ τὸ υπόλοιπο προσωπικό, καθώς καὶ με τὴ διεπιστημονική ψυχιατρική ομάδα πού, ὅπως γράφει ὁ Μαρκίδης (2000) βασικά ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν ψυχίατρο, τὸν ψυχολόγο, τὸν κοινωνικό λειτουργό, τὸν ἐργοθεραπευτή καὶ τὸ νοσηλευτή ψυχικῆς υγείας.

– Συμμετοχή σὲ ομάδες ἐργασίας γιὰ τὴ μελέτη καὶ διενέργεια ἐπιθυμητῶν ἀλλαγῶν στὶς μεθόδους καὶ δομὲς τῶν ὑπηρεσιῶν φροντίδας τῆς υγείας.

– Άσκηση συμβουλευτικῆς - διασυνδετικῆς (*Liaison*) νοσηλευτικῆς ψυχικῆς υγείας σὲ γενικό νοσοκομείο.

– Ἐρευνα καὶ δημοσιεύσεις σὲ θέματα νοσηλευτικῆς ψυχικῆς υγείας, ὅπως μεταξὺ ἄλλων αὐτὲς τῆς Πριάμη (1992) καὶ τῆς Μούγια (1999).

– Συμβολή στὴ βασική καὶ μεταβασική ἐκπαίδευση τῶν φοιτητῶν τῆς νοσηλευτικῆς καὶ ἰατρικῆς στὴν κλινική νοσηλευτική ψυχικῆς υγείας.

Στοὺς ρόλους πού ἤδη ἀναφέρθηκαν μποροῦν νὰ προστεθοῦν καὶ πολλοὶ ἄλλοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἀκαδημαϊκὴ σταδιοδρομία, τὸ διδακτικό ἔργο σὲ νοσηλευτικὲς σχολὲς κ. ἄ. Ἀκολουθεῖ ἀναλυτικὴ παρουσίαση τῶν νοσηλευτικῶν παρεμβάσεων.

Οἱ *νοσηλευτικὲς παρεμβάσεις ψυχικῆς υγείας* περιλαμβάνουν λεκτικὴ καὶ μὴ λε-

κτικὴ ἐπικοινωνία, ὁρατὲς πράξεις καὶ τὴν προσέγγιση καὶ ἀνταπόκριση τοῦ νοσηλευτοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο καθὼς προωθεῖ ἢ διατηρεῖ τὴ βιοψυχοκοινωνικὴ του υγεία καὶ εὐεξία, προστατεύει καὶ ἐνισχύει τὴν προσωπικὴ ταυτότητα ἢ βοηθεῖ τὴν ἀνάγρωση τοῦ ἀρρώστου. Νοσηλευτικὴ παρέμβαση κάμνει ὁ νοσηλευτὴς ὅταν προλαμβάνει κάποια βλάβη ἢ μεγαλύτερη δυσλειτουργία τοῦ ἀρρώστου ἢ τὸν βοηθεῖ νὰ χειρίζεται τὰ ζητήματά του ὅσο τὸ δυνατό πιὸ ἀποτελεσματικά.

Οἱ νοσηλευτικὲς παρεμβάσεις μπορεῖ νὰ εἶναι ὑποστηρικτικὲς, προστατευτικὲς, παιδαγωγικὲς, θεραπευτικὲς. Ἐπίσης μπορεῖ νὰ εἶναι ἀλληλοεξαρτώμενες μετὰ τὴν ἰατρικὴ θεραπευτικὴ ἀγωγή, ὅπως ἡ χορήγηση φαρμάκων καὶ θεραπειῶν καθὼς καὶ συνεργασία στὴν ἐκτέλεση ἰατρονοσηλευτικῶν φροντίδων. Π.χ. ὁ γιατρός παραγγέλλει ποιά φάρμακα θὰ πάρει ὁ ἄρρωστος καὶ ὁ νοσηλευτὴς μπορεῖ νὰ τὰ χορηγήει, νὰ παρακολουθεῖ τὴ δρᾶση τους, τὶς τυχόν παρενέργειες καὶ τοξικὴ τους ἐπίδραση, νὰ προλαμβάνει τὶς δυσμενεῖς τῶν ἐπιπτώσεις, ὅπως πτώση τοῦ ἀρρώστου λόγω ὀρθοστατικῆς ὑπότασης κ.ἄ.

Οἱ ἀνεξάρτητες νοσηλευτικὲς παρεμβάσεις δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ ἰατρικὲς ὁδηγίες, ἀποφασίζονται αὐτόνομα καὶ ὑπεύθυνα ἀπὸ τὸ νοσηλευτὴ κατὰ τὴ διεργασία τῆς ὀλισθητικῆς νοσηλευτικῆς φροντίδας τοῦ ψυχικά ἀρρώστου.

Γιὰ νὰ φανεῖ πόσο εὐρὸ καὶ ὑπεύθυνο εἶναι τὸ ἔργο τῶν νοσηλευτῶν ψυχικῆς υγείας καὶ ποιὲς δυνατότητες ἀνάπτυξης καὶ ἐπέκτασης περικλείει, παρουσιάζεται στὴ συνέχεια ἕνας ἀντιπροσωπευτικὸς κατάλογος νοσηλευτικῶν παρεμβάσεων ψυχικῆς υγείας.

Φροντίδα τοῦ ἀρρώστου μετὰ τὴ μέθοδο τῆς νοσηλευτικῆς διεργασίας ὅπως περιγράφουμε στὸ βιβλίό μας «Βασικὴ Νοσηλευτικὴ» (2005). Δηλαδή, ὑπεύθυνη νοσηλευτικὴ ἀξιολόγηση τῶν ἀναγκῶν καὶ δυνατοτήτων τοῦ ἀρρώστου, προγραμματισμὸς καὶ

εκτέλεση ή διδασκαλία και επίβλεψη της όλιστικής και εξατομικευμένης νοσηλευτικής του φροντίδας καθώς και εκτίμηση των αποτελεσμάτων των νοσηλευτικών εφαρμογών.

Ανάπτυξη, διατήρηση και διακοπή - όταν εκπληρωθεί ο σκοπός- του ψυχοθεραπευτικού διαλόγου με τον άρρωστο, την οικογένεια ή μία ομάδα, με σκοπό την καλλιέργεια κοινωνικών δεξιοτήτων, όπως τονίζει η *Perlau* (1952, 1994).

Ακρόαση και διατήρηση επικοινωνίας. Π.χ. βοήθεια του άρρώστου να κατανοεί και να χειρίζεται τα συναισθήματα του θυμού, της κατάθλιψης, της καχυποψίας με υγιείς τρόπους λύσης προβλημάτων και υπευθυνότητα χωρίς να καταφεύγει σε κοινωνικά απαράδεκτες ή μη συμφέρουσες συμπεριφορές.

Οργάνωση και διατήρηση ασφαλούς άνετου και θεραπευτικού περιβάλλοντος για ενίσχυση του αίσθήματος προσωπικής αξίας και των θετικών συμπεριφορών του άρρώστου.

Προώθηση της επαφής του άρρώστου με την πραγματικότητα βοηθώντας τον να αντιμετωπίζει τα τρέχοντα προβλήματα της καθημερινής ζωής, ώστε να μην καταφεύγει σε αυτιστική φαντασία και εξωπραγματικά διώματα.

Ενθάρρυνση του άρρώστου να συμμετέχει στη φροντίδα του έαυτού του όσο μπορεί πιο υπεύθυνα, ώστε να έχει ευκαιρίες ικανοποίησης από την πρόοδο και επιτυχία του.

Αποδοχή και προσωρινή εκπλήρωση υποκατάστατου, γονεϊκού ρόλου, που περιλαμβάνει λήψη αποφάσεων και ανάλυση ορισμένων ευθυνών για την καθημερινή υγιεινή φροντίδα, όταν ο άρρωστος παρουσιάζει σωματική, νοητική και συναισθηματική ανικανότητα.

Ενθάρρυνση του άρρώστου να συμπεριφέρεται κατά τρόπο ώστε να αποσπᾶ θετική ανταπόκριση και υποστήριξη από τους άλλους.

Ανάληψη του έργου κοινωνικοποίησης του άρρώστου με τη βελτίωση της διαπροσωπικής, επαγγελματικής και ψυχαγωγικής του ικανότητας.

Καθοδήγηση του άρρώστου πώς να αποφεύγει ή να παρακάμπτει ή να υπερνικά τους παράγοντες που απειλούν την ψυχική του ισορροπία, ασφάλεια ή προσαρμοστικότητα του ικανότητα.

Διεύθυνση νοσηλευτικής μονάδας ή υπηρεσίας ψυχικής υγείας και συντονισμός της φροντίδας των ψυχικά άρρώστων όπως περιγράφουν οι Μάλαμα και Παπαγεωργίου (2000). Έτσι θα συνδυάζεται ή υψηλή ευαισθησία με τη σύγχρονη τεχνολογία της περίθαλψης, θα διατηρείται ή πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία, θα αποφεύγεται ο τεμαχισμός και ή αποπροσωποποίηση και θα προάγεται ή συνοχή και συνέχεια της φροντίδας, ακόμη και με το σύστημα των παραπομπών.

Ενσωμάτωση της ενεργητικής συμβολής του άρρώστου στα σχέδια της προετοιμασίας της εξέδου του από το νοσοκομείο και της επανένταξής του στη ζωή της κοινωνίας.

Συνεννόηση με τον άρρωστο και την οικογένειά του για τυχόν απαραίτητες αλλαγές στον τρόπο ζωής ή στο περιβάλλον του σπιτιού, ώστε να αντιμετωπίζονται καλύτερα οι ανάγκες του και να αποφεύγονται οι προστριβές. Επίσης καθοδήγησή τους να χρησιμοποιούν τις διαθέσιμες κοινωνικές υπηρεσίες και να φροντίζουν για τη χρηματική επιδότηση που τυχόν δικαιούνται για την αντιμετώπιση της άρρώστιας.

Υπεράσπιση των δικαιωμάτων των ψυχικά άρρώστων και συνηγορία υπέρ αυτών σε κάθε ευκαιρία και περίπτωση για κινητοποίηση του ενδιαφέροντος της τοπικής, εθνικής και διεθνούς πολιτικής για την ψυχική υγεία και την ψυχιατρική περίθαλψη. Επίσης πληροφόρηση των ψυχικά άρρώστων και των οικογενειών τους για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους, όπως περιγράφουν οι *Murray* και *Huelskoetter*

(1983) και οι *Wilson and Kneisl* (1992).

Ο πολυδιάστατος ρόλος και τὸ εὖρος τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ νοσηλευτοῦ ψυχικῆς ὑγείας ἀπαιτοῦν σύγχρονες ἐπιστημονικὲς γνώσεις, κλινικὲς δεξιότητες καὶ θετικὲς στάσεις ἐναντι τοῦ ψυχικὰ ἀρρώστου καὶ τῆς φροντίδας του. Ἡ πιὸ σημαντικὴ ὅμως προϋπόθεση ἐπιτυχημένης ἀσκήσεως τῆς νοσηλευτικῆς ψυχικῆς ὑγείας εἶναι ἡ *προσωπικὴ καλλιέργεια καὶ ἡ ἀκεραιότητα τοῦ χαρακτήρα τοῦ νοσηλευτοῦ*. Αὐτὸς ἀσκεῖ τὸ ἔργο του ὡς πρόσωπο, ὄχι ὡς ἀπλὸς ἐπιστήμονας. Τὸ ἔργο του ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν προσωπικότητα καὶ τὴν πείρα τῆς ζωῆς του ἀπὸ τὶς ιδέες, τὶς πεποιθήσεις, τὰ συναισθήματά του ἀπὸ τὰ πλαίσια ἀναφορᾶς, τὰ ἰδανικά, τὸν πνευματικὸ του προσανατολισμό, δηλαδὴ ἀπὸ ὁλόκληρο τὸ εἶναι του.

Ὡς συμπέρασμα ἀναφέρονται ἐπιγραμματικὰ τὰ προσόντα τοῦ νοσηλευτοῦ ψυχικῆς ὑγείας:

– Ἀγάπη ἄνευ ὄρων καὶ σεβασμὸς πρὸς τὸν ψυχικῶς πάσχοντα.

– Θερμὸ ἐνδιαφέρον, εὐγένεια, διάκριση.

– Προσιτότητα, κατανοοῦσα ἀκρόαση, ἐχεμύθεια.

– Ψυχικὴ ὑγεία, αὐτοσυνειδησία, συναισθηματικὴ σταθερότητα.

– Πίστη καὶ ἀγάπη στὸ ἔργο του ὡς νοσηλευτοῦ ψυχικῆς ὑγείας.

– Αἰσθημα εὐθύνης, συναισθησι τοῦ χρέους (*Hoffman* 1969, *Ραγιᾶ* 1985, *Λανᾶρα* 1996).

Ἀποτελεῖ ἄποψη καὶ ἐμπειρία μας (*Ραγιᾶ* 1972) ὅτι γιὰ νὰ ἐπιτυχάνει ὁ νοσηλευτὴς ψυχικῆς ὑγείας στὴ νοσηλεία τοῦ ἀρρώστου πρέπει ἡ προσωπικότητά του νὰ εἶναι ἀκέραιη, ἄρτια, ὠριμη, ὑγιῆς, καλλιεργημένη, πολιτισμένη, φωτισμένη καὶ ἀκόμη δημιουργικὴ καὶ ἥρωϊκὴ.

Δρ. ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΧΡ. ΡΑΓΙΑ

Ὁμ. Καθηγήτρια Ψυχιατρικῆς Νοσηλευτικῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

Bullough B. Influences in role expansion. Am J Nurs 1476 - 1481, 1976.

Hoffman G. The concept of love. Nurs Clin North Am. 4: 669, 1969.

Johnson BS. Psychiatric - Mental health nursing - Adaptation and growth. 2nd ed. Philadelphia: Lippincott 1989.

Λανᾶρα Β. Ἡρωϊσμός καὶ Νοσηλευτικὴ. Β' ἔκδοσι. Ἀθῆνα 1996.

Leach AM. Content of care. In : Haber J, Leach A, Shady S, and Sideleau BF, eds. Comprehensive psychiatric nursing. 2nd ed. New York : McGraw - Hill Book Co, 1982.

Machin T, Stevenson C. Towards a framework for clarifying psychiatric nursing roles. J Psychiatr Ment Health Nurs 4: 81 - 87, 1997.

Μάλαμα Στ. καὶ Παπαγεωργίου Α. Ὁ νοσηλευτὴς ψυχικῆς ὑγείας. Στό: Χριστοδοῦλου ΓΝ καὶ συνεργάτες. Ψυχιατρικὴ, Β' Τόμος. Ἀθῆνα: Ἐκδόσεις ΒΗΤΑ 916 - 919, 2000.

Μαρκίδης Μ. Ψυχιατρικὴ Ὁμάδα - Εἰσαγωγή. Στό: Χριστοδοῦλου ΓΝ καὶ συνεργάτες. Ψυχιατρικὴ, Β' Τόμος. Ἀθῆνα: Ἐκδόσεις ΒΗΤΑ 906 - 908, 2000.

Μούγια - Ἀνταρῆλ Β. Επίδραση τῆς ἀναγκαστικῆς νοσηλείας ἐπὶ κλινικὴ εἰκόνα ψυχοσθενῶν σὲ σύγκριση μὲ τοὺς ἐκείναι νοσηλευόμενους (Διδακτορικὴ Διατριβή). Ἀθῆνα: Τμῆμα Νοσηλευτικῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, 1999.

Murray RB, Huelskoetter MMW. Psychiatric mental health nursing - Giving emotional care. Englewood Cliffs, N. J., Prentice - Hall 1983.

Onega L. A. theoretical framework for psychiatric nursing practice. J Adv Nurs 16: 68 - 73, 1991.

Peplau H. Interpersonal relations in nursing. New York: Putman's Sons, 1952.

Peplau H. Psychiatric mental health nursing: Challenge and change. J. Psychiatr Ment Health Nurs 1: 3 - 7, 1994.

Πριᾶμη ΜΑ. Μελέτη τῶν νοσηλευτικῶν παρεμβάσεων τοῦ ἐιδικοῦ νοσηλευτοῦ ψυχικῆς ὑγείας στὸ γενικὸ νοσοκομεῖο (Διδακτορικὴ Διατριβή). Ἀθῆνα, Τμῆμα Νοσηλευτικῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, 1992.

Ραγιᾶ Α. Ἡ Ἀδελφή: Τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἔργου τῆς. Ἀθῆνα, ΕΥΝΙΚΗ, 1972.

Ραγιᾶ Α. Ἡ ψυχιατρικὴ ἀδελφή. Ἡ προσωπικότητα καὶ τὰ ἠθικά τῆς προσόντα. Νοσηλευτικὴ 25 (2): 47 - 60, 1985.

Ραγιᾶ Α. Νοσηλευτικὴ ψυχικῆς ὑγείας - Ψυχιατρικὴ Νοσηλευτικὴ. Ε' ἔκδοσι. Ἀθῆνα 2005.

Ραγιᾶ Α. Βασικὴ νοσηλευτικὴ - Θεωρητικὲς καὶ δεοντολογικὲς ἀρχές, 6^η ἔκδοσι. Ἀθῆνα 2005.

Styles MM. On specialization in nursing: Toward a new empowerment. Kansas City MO: American Nurses' Foundation, 1989.

Wilson HS, Kneisl CR. Psychiatric nursing, 4th ed. Redwood City, CA : Addison - Wesley, 1992.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ

Α΄

Στις 20 Φεβρουαρίου τ.έ. συμπληρώθηκαν 25 χρόνια από την έκδημία του Ίωάννη Θεοδωρακόπουλου, πνευματικού αναστήματος πρώτου μεγέθους για την ελληνική φιλοσοφική διάνοηση του 20^{ου} αιώνα, γεννημένου στις χαράδρες του ὄρους Πάρωνα στην κωμόπολη Βασσαρά της Λακωνίας στις 29 Φεβρουαρίου του έτους 1900.

Στά χρόνια εκείνα ή εκμάθηση και τῶν στοιχειωδῶν γραμμάτων ἦταν πολλές φορές σκληρὸς ἀγώνας γιὰ τὰ παιδιὰ τῆς ἐπαρχίας. Ἔπρεπε νὰ πεζοποροῦν ὠρες ὀλόκληρες κάθε ἡμέρα, ἀκόμη και ὅταν ἔβρεχε ἢ και χιόνιζε γιὰ νὰ προχωρήσουν στὴν μάθηση πέραν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Σὲ αὐτὴν τὴν κατηγορία παιδιῶν ἀνήκει και ὁ Ίωάν. Θεοδωρακόπουλος. Καὶ ἔως ὅτου νὰ φθάσει και νὰ γίνει σπουδαστὴς τοῦ φημισμένου Πανεπιστημίου τῆς Χαϊδελβέργης ἐχρειάσθηκε μακρὰ και σκληρὴ ὁδοιπορία.

Τὸ ἔτος 1915 φοιτᾶ ὡς ὑπότροφος στὴν Ριζάρειο σχολὴ στὴν Ἀθήνα. Γιὰ τὰ παιδικὰ του αὐτὰ δύσκολα χρόνια ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος θὰ γράψει: «Μολονότι ἡ Ριζάρειος Σχολή, ἡ θαυμάσια αὐτὴ πηγὴ ἠθους και ἐστία μορφώσεως εἶχε κάπως ξεκουράσει τὴν ψυχὴ του, τὸ πρόσωπό του ἔδειχνε, ὅτι ἐνώπιόν μου εὐρίσκετο ἕνας ἀνθρώπος πού δὲν τὸν εὐνόησε ἢ τύχη ἀλλὰ τὸν ὠδήγησε και τὸν ἐπροστάτευσε ὁ Θεός».

Στὴν συνέχεια σπουδάζει γιὰ τέσσαρα ἐξάμηνα κλασικὴ φιλολογία και φιλοσο-

φία στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Βιέννης. Μετὰ ἀπὸ δυὸ χρόνια, τὸ ἔτος 1922 συνεχίζει τὶς σπουδές του στὴν Χαϊδελβέργη. Τὸ Πανεπιστήμιο αὐτὸ εἶναι τὸ τρίτο σὲ χρονολογικὴ σειρά ιδρύσεως ἀπὸ τὰ γερμανικὰ πανεπιστήμια, μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνα τῆς Πράγας και τῆς Βιέννης.

Στὰ χρόνια ἐκεῖνα μετὰ τὸν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο -χρόνια μεγάλων πνευματικῶν κρίσεων ἀλλὰ και ἐπαναστάσεων- ἡ Χαϊδελβέργη δὲν ἄφησε τίποτε ἀπὸ τὴν ζωὴ, τίποτε πού νὰ μὴ τὸ ἀφομοιώσει, δὲν ἄφησε καμμιά κίνηση και κανένα ρεῦμα πού νὰ μὴ τὸ φιλοξενήσει, νὰ μὴ τὸ κάνει δικό της. Τίποτε ὅμως - και αὐτὸ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ- δὲν μπήκε στὴ ζωὴ τῆς Χαϊδελβέργης, τοῦ Πανεπιστημίου της και τῶν πνευματικῶν κύκλων πού λειτουργοῦσαν μέσα του και γύρω του, σὰν ἐπιφανειακὸς νεωτερισμὸς. Μεγάλου ἠθους ἠθικοὶ φραγμαὶ μιᾶς ἐξοχῆς πνευματικῆς αὐτοπειθαρχίας συνιστοῦν κατ' ἐξοχὴν τὴν ζωὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Χαϊδελβέργης και ἐμφανίζουν τὶς πιὸ ἀντίθετες κατευθύνσεις και τὴν πιὸ πλούσια ποικιλία μέσα στὰ πλαίσια μιᾶς ἐνιαίας εἰκόνας. Τὴν αἴγλη του τὸ Πανεπιστήμιο αὐτὸ τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη, τὴν δεκαετία τοῦ 1920, τὴν ὀφείλει στοὺς ἐπιφανεῖς ἐκπροσώπους τοῦ νεοκαντιανισμοῦ τὸν *Windelband* και τὸν *Rickert*, νὰ ιστοροῦν και νὰ συστηματοποιοῦν τὸ πνεῦμα και τὴν ζωὴ του. Καὶ ἄλλα μεγάλα ὀνόματα τῆς διανοήσεως πέραν τοῦ νεοκαντιανισμοῦ, ὅπως ὁ *Karl Jaspers* στὴν σφαῖρα τοῦ ὑπαρξισμοῦ, οἱ ἀδελ-

φοι *Max* και *Alfred Weber* στη σφαιρα του πραγματισμοῦ, ὁ ποιητῆς *Stefan George*, ἦσαν συντελεστὲς τότε γιὰ τὴν μεγάλη φήμη του.

Ἐκεῖ λοιπὸν ὁ Ἰωάν. Θεοδωρακόπουλος συνεχίζει τὶς φιλοσοφικὲς του σπουδὲς γιὰ μία τριετία καὶ ἐκπονεῖ τὴν διδακτορικὴ του διατριβὴ μὲ τὸν τίτλο: «Ἡ Διαλεκτικὴ του Εἶναι στὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνος».

Τὶς πλέον ἐξαιρετεὲς διδακτορικὲς διατριβὲς ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος τοῦ Πανεπιστημίου τὶς ἐξέδιδε σὲ αὐτοτελῆ βιβλία. Αὐτὸ συνέβη καὶ μὲ τὴν ἐργασία τοῦ Ἰωάν. Θεοδωρακόπουλου, γιὰ τὴν ὁποία διατυπώθηκε ἡ ἄποψη ὅτι θὰ γίνεαι ἀφετηρία γιὰ τὴν ἀναθεώρηση τῶν σπουδῶν τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας. Παρέμεινε ὁ Ἰωάν. Θεοδωρακόπουλος στὴν Χαϊδελβέργη γιὰ μία ἀκόμη τριετία, ὅπου ἀσχολήθηκε μὲ τὸ φιλοσοφικὸ ἔργο τοῦ Πλωτίνου καὶ συνέγραψε εἰδικὴ μονογραφία γιὰ τὶς μεταφυσικὲς του ιδέες καὶ τὴν βαθύτερη ἐνότητα τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Πλωτίνου.

Β'

Ὁ Ἰωάννης Ν. Θεοδωρακόπουλος, ἔχοντας μελετήσει τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνεὺς φιλοσόφους καὶ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ὅ,τι δηλαδὴ ἀποτελεῖ τὴν πολῦτιμο παράδοση τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, τέμνοντας νέους τρίβους στὸν τομέα τῶν μελετῶν του, προσέθεσε τοὺς καρποὺς τοῦ δικοῦ του δημιουργικοῦ πνεύματος εἰς ὅσα ἀπὸ τοὺς προγενέστερους παρέλαβε, οὕτως ὥστε τὸ ἔργο του νὰ ἀποτελεῖ ἕναν πολῦτιμο κρίκο στὴν παράδοση αὐτὴν. Στὸ ἔργο του αὐτὸ ὁ Ἰωάν. Ν. Θεοδωρακόπουλος παρουσιάζεται ὡς ὁ φιλόσοφος, ὁ ὁποῖος ἀδιαφορῶντας γιὰ τὰ ρεύματα τοῦ συρμοῦ, ἐβάδισε στὸν δρόμο, τὸν ὁποῖον αὐτὸς ἔκρινε προσφορῶτερο στὴν ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας.

Ἀφοῦ ἐμόχθησε μόνος του νὰ συγκροτῆσαι τὴν κοσμοθεωρία του, στάθηκε σὲ αὐτὴν, ἔχοντας πλήρη ἐπίγνωση τὰ ὄριμα χρόνια του, ὅτι ὅλα τὰ ρεύματα τοῦ καιροῦ του, τοῦ ἦταν ἀντίθετα. Μὲ καλὴ πίστη μελέτησε ὅλα αὐτὰ τὰ ρεύματα, ἀλλὰ δὲν τὰ ἀκολούθησε, ἂν καὶ ἀκολουθώντας τα, θὰ κέρδιζε εὐκολα μιὰ πλατύτερη ἀναγνώριση. Δὲν ὑπέπεσε στὸν πειρασμὸ νὰ μοιάσει κάπου. Νὰ γίνεαι τοῦ συρμοῦ. Νὰ υἰοθετήσαι λεξιλόγιο ἐξεζητημένο, ποῦ ἦταν καὶ εἶναι τῆς μόδας. Καὶ ἔμεινε σὲ αὐτὸ, τὸ ὁποῖο αὐτὸς μόνος ἐπίστευε ὅτι ἦταν ἀληθινὸ καὶ σωστὸ. Μέσα στὴν ἀκαταστασία καὶ τὴν σύγχυση τῶν καιρῶν μας ἔμεινε ἕνας ἐλεύθερος στοχαστής, μὲ τὴν γνώμη του καὶ τὴν πράξη του ἀγάπησε τὴν Ἑλλάδα σὲ ὅλη της τὴν διαχρονικὴ διάσταση. Τὴν ἀγάπησε γιὰ τὴν ἐνωίωσε πῶς στὴν ρίζα ὄλων τῶν ἀρετῶν τὶς ὁποῖες ἀνέπτυξαν οἱ Ἕλληνες, ὑπῆρχε ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψεως καὶ τῆς βουλήσεως.

Ἔτσι ὁ Ἰωάν. Θεοδωρακόπουλος, διαποτισμένος ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ παιδεία, ἐπιχειροῦσε ἀδιάκοπα μιὰ ἰχνηλασία σὲ ὅλον τὸν χῶρο τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ γιὰ νὰ διαπιστώσαι τὴν διείσδυση τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος σὲ ὅλες τὶς ἐκφάνσεις τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης καὶ τῆς θρησκείας.

Μελετῶντας τὸν Πλωτίνου καὶ τὸν Ὠριγένη, ἐμβάθυνε στὸ μέγα πρόβλημα τῶν σχέσεων τοῦ ἑλληνικοῦ, ἢ ἀκριβέστερα τοῦ ἑλληνιστικοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ Πνεύματος. Ὁ παλιὸς ριζαρίτης εἶχε ἀπὸ ἐνωρίς μελετήσει τοὺς χριστιανοὺς ἀπολογητὲς τῶν πρώτων αἰῶνων καὶ τοὺς μεταγενέστερους μεγάλους Καππαδόκες καὶ ἀσχολήθηκε νὰ προσδιορίσει τὸ σημεῖο ὅπου μὲ προσπάθεια αἰῶνων μεθοδεύθηκε ἡ σύνθεση Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ. Θεώρησε ὁ Ἰωάν. Ν. Θεοδωρακόπουλος ὅτι ὑπάρχει πολὺ ἑλληνικὸ πνεῦ-

μα μέσα στον Χριστιανισμό και αυτό αντι-κατοπτριζόταν στις φιλοσοφικές του θέσεις περί θρησκείας. Μπορεί να θαύμαζε ο Ίωάν. Ν. Θεοδωρακόπουλος τον Πλήθωνα για το σύνθημά του «Ἕλληνες ἐσμέν», ἀλλὰ τὴν ἀποκόλληση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τὸν Ἕλληνισμό, τὴν ὁποία ὑπεστήριζε ὁ Πλήθων, δὲν τὴν συμεριζόταν καθόλου.

Κάθε ἐθνικὸς πολιτισμὸς καλύπτεται ἀπὸ ἓνα μεταφυσικὸ στερέωμα. Ἔχει τὸ δικό του μεταφυσικὸ νόημα. Στους πολυχρόνιους πολιτισμοὺς μπορεῖ τὸ νόημα αὐτὸ νὰ μεταλλάξει κατὰ τοὺς «τρόπους», διαφυλλάσσοντας ὅμως πάντα τὴν ἀνωτάτη ἐνότητα τῆς οὐσίας του στὴν συνέχεια του. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ μεταφυσικὸ νόημα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ μὲ ὅλες τὶς παραλλαγές του ἦταν διαποτισμένη ἡ σκέψη τοῦ Ίωάν. Ν. Θεοδωρακόπουλου. Καὶ τὸ θεωροῦσε ὄχι μόνον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ὡς αὐτόνομη ὑπόσταση, ἀλλὰ καὶ ὡς θεμελιακὸ στοιχεῖο ὅλου τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, στὴν ἐπιστήμη, στὴν φιλοσοφία, στὶς καλὲς τέχνες καὶ στὴν χριστιανικὴ θρησκεία, ἡ ὁποία κατ' αὐτὸν δὲν νοεῖται χωρὶς τὸν Ἕλληνισμό. Γι' αὐτὸ ὁ Ίωάν. Ν. Θεοδωρακόπουλος θέλοντας νὰ τοποθετήσει τὸν Ἕλληνισμό στὴν ρίζα τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ ἐπικαλεῖται τὸν λόγον τοῦ Μακρυγιάννη, ὁ ὁποῖος ἔλεγε γιὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας: «αὐτοὶ εἶναι οἱ γονεοὶ τῆς ἀνθρωπότης».

Γ'

Τὸ ἔτος 1928 ὁ Ίωάννης Θεοδωρακόπουλος ἐπιστρέφει στὴν Ἀθήνα, ὅπου τὸν ἴδιο χρόνο ἐκπνεῖ τρεῖς φιλοσοφικὲς μονογραφίες περὶ τῆς Γνωσιολογίας, τῆς Φιλοσοφίας, τῆς Ἱστορίας καὶ γιὰ τὶς θεμελιώδεις ἐννοιες τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλωτίνου. Τὸν ἐπόμενο χρόνο ἐκδίδει μαζί μὲ τοὺς παλαιούς του φίλους ἀπὸ τὴν Χαϊδελέργη, τὸν Κωνσταντῖνο Τσάτσο καὶ

τὸν Παναγιώτη Κανελλόπουλο τὸ «Ἀρχεῖον Φιλοσοφίας καὶ θεωρίας τῶν Ἐπιστημῶν», τὸ ὁποῖο εἶχε διάρκεια ζωῆς ἑνδεκα ἔτη (1929 μέχρι τὸ φθινόπωρο τοῦ 1940). Πρωτεργάτης τοῦ «Ἀρχείου» ἦταν καὶ ἔμεινε ὡς τὸ τέλος ὁ Ίωάν. Ν. Θεοδωρακόπουλος.

Ὁ κύκλος τῶν συνεργατῶν τοῦ «Ἀρχείου» ἦταν εὐρύτατος. Περιελάμβανε κορυφαίους ξένους φιλοσόφους ὅπως τοὺς *Rickert, Jaspers, Hoffmann, Erich Frank* καὶ Ἕλληνες ὄλων τῶν κλάδων τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν, ὅπως τοὺς Ἰ. Κακριδῆ, Ἰ. Συκουτρῆ, τὸν μαθηματικὸ καὶ ἀκαδημαϊκὸ Παναγιώτη Ζερβὸ καὶ ἀπὸ τοὺς νεωτέρους τοὺς Δημ. Καπετανάκη, Κωνστ. Δεσποτόπουλο καὶ Παναγῆ Παπαληγούρα. Στους ἑνδεκα τόμους τοῦ «Ἀρχείου» ἔχουν καταχωρηθεῖ ἀξιόλογες μονογραφίες καὶ τοῦ Ίωάν. Ν. Θεοδωρακόπουλου. Ὅταν ἐπέστρεφε στὴν Ἑλλάδα ὁ Ίωάννης Θεοδωρακόπουλος συνάντησε δυσκολίες στὴν προθέση του γιὰ ἀκαδημαϊκὴ σταδιοδρομία. Τὶς ἔδρες τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κατεῖχαν ἄνδρες ἀξιόλογοι, ἀλλῆς ὅμως νοστορίας, πολὺ διαφορετικῆς ἀπὸ τὸ πνεῦμα ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν Χαϊδελέργη. Ἔτσι καὶ μὲ τὸ πρόσημα ὅτι ὁ Ίωάν. Θεοδωρακόπουλος ἦταν στὰ γραπτά του κείμενα δημοτικιστῆς, ἔστω καὶ συντηρητικὸς, δὲν ἦταν κατ' ἀρχὴν ἀποδεκτὸς στὸ Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν.

Ἔτσι στρέφεται στὸ σχετικὰ τότε νέο Πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης ὅπου τὸ ἔτος 1930 ἐκλέγεται ὑφηγητῆς καὶ τελικὰ τὸ ἔτος 1933 τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Φιλοσοφίας, γιὰ νὰ ἀκολουθήσει τὸ ἔτος 1939 ἡ ἐκλογή του ὡς τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Συστηματικῆς Φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν.

Στὸ χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τὸ ἔτος 1930 μέχρι τὸ 1939, παρὰ τὰ καθήκοντα

στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης, δὲν ἔπαψε νὰ δίνει καὶ τὸ παρὸν του στὴν Ἀθήνα, ἀφ' ἑνὸς μὲν μὲ τὴν ἐπιμέλεια τῆς ἐκδόσεως τοῦ «Ἀρχείου Φιλοσοφίας καὶ θεωρίας τῶν Ἐπιστημῶν» καὶ ἀφ' ἑτέρου στὶς βραδυνὲς συναθροίσεις στὴν Πανεπιστημιακὴ Λέσχη τῆς φοιτητικῆς νεολαίας γιὰ διάλογο μὲ τοὺς νέους στὰ κρίσιμα προβλήματα τῆς ἐποχῆς.

Ἀπὸ τὸ ἔτος 1939 ἕως καὶ τὸ 1968 ὁπότε καὶ κατελήφθηκε ἀπὸ τὸ ὄριον τῆς ἡλικίας, ἐδίδαξε φιλοσοφία στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου διετέλεσε καὶ Πρῦτανος τῆς περιόδου 1967 - 1968.

Ἀπὸ τὸ 1950 διδάσκει φιλοσοφία καὶ στὸ Πάντειο Πανεπιστήμιο, ἐνῶ τὸ ἔτος 1960 ἐκλέγεται τακτικὸν μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τῆς ὁποίας διετέλεσε Πρόεδρος τὸ 1963 καὶ ἐπανειλημμένως Γενικὸς Γραμματέας αὐτῆς μέχρι τοῦ θανάτου του. Παράλληλα πλούσιο εἶναι καὶ τὸ συγγραφικὸ του ἔργο στὰ σαράντα αὐτὰ χρόνια τῆς πνευματικῆς του δημιουργίας. Τὸ 1970 ἀρχίζει τὴν λειτουργία του τὸ Κέντρο ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν μὲ νομοθετικὸ Διάταγμα τοῦ 1966 ὕστερα ἀπὸ πρόταση τοῦ Κωνσταντίνου Τσάτσου καὶ τοῦ Ἰωάννη Θεοδωρακόπουλου. Ἐπίσης διετέλεσε Πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου (ὡς τὸ 1980) τοῦ Φ. Σ. Παρνασσὸς (δύο φορὲς ὡς τὸ 1980) καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφικῆς Ἐταιρίας (1975). Τὸ ἔτος 1975 ἐγκαινιάζεται «ἡ Ἐλευθέρη Σχολὴ Φιλοσοφίας ὁ Πλήθων» στὴν Μαγούλα τῆς Σπάρτης κοντὰ στὸν Μυστρά. Ἀκολουθοῦν ὀκτῶ περιόδοι μαθημάτων στὴν Σχολή, τὰ πρακτικὰ τῶν ὁποίων δημοσιεύονται σὲ αὐτοτελεῖς τόμους.

Δ'

Μεταξὺ τῶν πολλῶν ἔργων τοῦ Ἰωάν. Θεοδωρακόπουλου τὰ ὁποῖα ἐκκυκλοφό-

ρησαν τὰ χρόνια αὐτὰ θὰ ἀναφερθοῦμε ἰδιαίτερα στὸ βιβλίον του μὲ τίτλο «Φιλοσοφικὰ καὶ χριστιανικὰ μελετήματα» (6' ἐκδοσὴ 1973). Στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ κάνει σύντομη ἀναφορὰ στὰ περιοχόμενά του. Σημειώνουμε μερικὰ χαρακτηριστικὰ σημεῖα ἀπὸ τὸν πρόλογον αὐτόν: «Τὰ μελετήματα αὐτὰ ἐπήγασαν ἀπὸ τὴν ἐντρύφησή μου στὴν Καινὴ Διαθήκη, τὴν ὁποία ἀπὸ μαθητῆς δὲν ἔπαυσα νὰ σπουδάζω, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν μελέτη χριστιανικῶν κειμένων τοῦ Δ' μ.Χ. αἰῶνος». Ἀναφερόμενος στὸ μελέτημά του: «Ἡ Νέα Ἐντολή» σημειώνει: «Ἡ Νέα Ἐντολή εἶναι καρπὸς τῆς μακρᾶς μου συναναστροφῆς μὲ τὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ θέλει νὰ καταδείξει ὅτι τὸ κύριον αἶτημα τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ ὁποία ὁμως εἶναι ἀπὸ τὰ δυσκολώτερα ἀθλήματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὴν αἰσθηματολογία».

Ἐκτεταμένο σὲ αὐτὸ τὸ βιβλίον εἶναι τὸ μελέτημα του γιὰ τὸν ἱερὸν Αὐγουστίνον γιὰ τὸν ὁποῖο γράφει ὅτι, στὰ μαθητικά του χρόνια πρωτογνώρισε καὶ ἀγάπησε τὰ κείμενα τοῦ Αὐγουστίνου ὅταν φοιτοῦσε στὴν Ριζάρειο Σχολή. Ἡ συγκίνηση του ὅταν ἄρχισε νὰ διαβάσει τὶς «Ἐξομολογήσεις» του ὑπῆρξε συγκλονιστικὴ.

Στὸ παρὸν περιοδικό, στὸ τεῦχος τοῦ Μαΐου 1963 σὲ εἰδικὸν ἀφιέρωμα γιὰ τὸν ἑλληνοχριστιανικὸν πολιτισμὸ ἐδημοσιεύθηκε ἄρθρον τοῦ Ἰωάννη Θεοδωρακόπουλου, τότε προέδρου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, μὲ τὸν τίτλον: «Ἑλληνισμὸς καὶ Ὁρθοδοξία» (σελ. 164 - 167). Σὲ αὐτὸ μετὰ τῶν ἄλλων ἀναφέρονται καὶ τὰ ἀκόλουθα: «Ὁ Χριστιανισμὸς ἀφ' ἧς εἰσηλθεν εἰς τὸν κόσμον συνητηθῆ με τὸν Ἑλληνισμὸν, ἡ δὲ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων ὠδήγησε ἤδη τοὺς ἀποστόλους νὰ παραλάβουν ὄλον τὸν πλοῦτον τῶν συμβόλων

τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ πρὸ παντὸς τῶν συμβόλων ἐκείνων, τὰ ὅποια ἐξέφραζαν ἐννοίας βασικὰς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀποκάλυψις, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καταγράφεται ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσα. Ὁ Λόγος αὐτὸς ὁ ὅποιος εἶναι συνάμα πρακτικὸς καὶ θεωρητικὸς ἔχει τώρα μία ριζικὴ διαφορὰ ἀπὸ τὸν Λόγον τῶν Ἑλλήνων. Ἡ διαφορὰ αὐτὴ δηλοῦται σαφῶς ἀπὸ τὸν Ἰδρυτὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ ὅταν λέγει: «Ἐγὼ εἰμὶ ὁ Ὁδὸς, ἡ Ἀλήθεια καὶ ἡ Ζωή». Τίθεται ἔτσι ἀπέναντι τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου καὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἡ ἀπόλυτη ἀλήθεια. Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία οὐδέποτε ἔθεσε τὴν ἀξίωση τῆς ἀπόλυτης ἀλήθειας· ἄλλωστε ὡς φιλοσοφία δὲν ἠδύνατο ποτὲ νὰ τὸ πράξει».

Ε΄

Ἐξ ἄλλου πρὸ σαράντα περίπου ἐτῶν εἶχε καθιερωθεῖ τότε ὁ θεσμὸς τῆς «Ἡμέρας Προσευχῆς τῶν Σπουδαστῶν», ἡ ὁποία συνήθως ἐλάμβανε χώραν μίαν ἀπὸ τὶς Κυριακὰς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Σὲ σχετικὴ τοῦ ὁμιλίας κατὰ τὴν ἡμέρα (ἔτος 1965) προσευχῆς τῶν σπουδαστῶν ὁ Ἰωάννης Θεοδωρακόπουλος μεταξὺ ἄλλων εἶπε: «Ἡ προσευχὴ προϋποθέτει δύο σημεῖα ἀναφορᾶς, τὸν ἄνθρωπον ὡς ὁμιλητὴν καὶ τὸν Θεὸν ὡς ἀκορατὴν, τὸν ἄνθρωπον ὡς πονοῦντα καὶ τὸν Θεὸν ὡς ἀγαπῶντα. Εἶναι ἡ προσευχὴ ὁμιλία τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεόν,

ὁμιλία κρυφὴ καὶ σιωπηλὴ. Δὲν εἶναι ἀνάγκη ἢ ὁμιλία αὐτὴ νὰ γίνῃ ὀλωσδιόλου λόγος προφορικὸς, ἀρκεῖ νὰ εἶναι ἐνδιάθετος λόγος. Ὁ λόγος ὅμως τῆς προσευχῆς, ὅπως καὶ κάθε γνήσιος λόγος τοῦ ἀνθρώπου προϋποθέτει τὴν συγκέντρωσιν καὶ τὴν σιωπὴν τοῦ πνεύματος. Πᾶσα δημιουργία προϋποθέτει μακρὸν στάδιον σιωπῆς. Κατὰ τὴν σιωπὴν τὸ πνεῦμα ἐπιστρέφει εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἀνακαλύπτει τὴν ρίζα του. Καὶ ἡ ρίζα τοῦ πνεύματος εἶναι ἡ συνείδησις τῆς αἰωνιότητος του, ἡ αὐτοβεβαίωσις ὅτι κατάγεται ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα, ὅτι τὸ πνεῦμα εἶναι τὸ αἰώνιον σημεῖο μέσα στὴν ἀκολουθία καὶ τὴν φθορὰ τοῦ χρόνου»¹. «Μὲ αὐτὴν τὴν Πίστην ἀνοίγεται τὸ ἄπειρον ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἀπόλυτη ἀξία τῆς προσωπικότητος. Ἡ Πίστη ἔχει τοῦτο τὸ ἰδιαίτερον γνώρισμα, ὅτι ἀναπτύσσει ἄπειρο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἀξία τῆς ψυχῆς. Ἡ Πίστη ὅμως εἶναι ἓνα ἄλμα πέρα ἀπὸ τὴν ἀπλὴ γνώση, εἶναι μία αὐτοβεβαίωση γιὰ τὴν ἀξία ἄνθρωπος, ποὺ σχετίζει τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴν αἰωνιότητα»².

Μὲ αὐτὴν τὴν πίστη του στὴν αἰωνιότητα παρέδωσε τὸ πνεῦμα του στὸν Θεὸν ὁ Ἰωάννης Θεοδωρακόπουλος στὶς 20 Φεβρουαρίου 1981.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Περιοδικὸν ΖΩΗ ἔτος 1965 σελ. 310 - 316.
2. Ἰ. Ν. Θεοδωρακόπουλος: «Φιλοσοφικὰ καὶ Χριστιανικὰ Μελετήματα» Ἀθήνα 6' ἔκδοσις 1973 σελ. 94.

ΠΟΣΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΚΑΛΟ; ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

(Μέρος Α')

Τò ἐρώτημα σχετικά με τὸ ἂν ἡ ἠθικὴ εἶναι ὑποκειμενική, καὶ ἄρα δὲν στηρίζεται σὲ ἀντικειμενικά θεμέλια, εἶναι ἓνα ἐρώτημα πολὺ παλιό, μὰ καὶ πολὺ καινούριο - πολὺ ἐπίκαιρο δηλαδή καὶ πάντως, εἶναι ἓνα ἐρώτημα θεμελιώδες, ζωτικό, «καυτό»: Πόσο ἀντικειμενικό εἶναι τὸ καλό, τὸ ἠθικό, τὸ σωστό; Δὲν ὑπάρχει σκεπτόμενος ἄνθρωπος πού νὰ μὴν ἔχει θέσει κάποια στιγμή αὐτὸ τὸ ἐρώτημα. Ἄλλὰ κι ἂν ὑποθέσουμε ὅτι κάποιοι δὲν τὸ ἔχει θέσει θεωρητικά, εἶναι ἡ ἴδια ἡ ζωὴ πού τὸ θέτει καθημερινὰ με τρόπο ἐπιτακτικό καὶ ἀδυσώπητο.

Πράγματι, ἡ καθημερινὴ ζωὴ τοῦ καθενὸς εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἐμπειρίες καὶ καταστάσεις στίς ὁποῖες τίθεται τὸ ἐρώτημα με τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο. Οἱ μεγαλύτεροι, γιὰ παράδειγμα, βλέπουν πολὺ συχνὰ τίς ἠθικὲς ἀρχὲς καὶ ἀξίες με τίς ὁποῖες γαλουχήθηκαν νὰ ἀμφισβητοῦνται ἢ καὶ νὰ περιφρονοῦνται ἀπὸ τοὺς νεωτέρους, ὡς κατάλοιπα μιᾶς ἄλλης ἐποχῆς. Ἄλλὰ καὶ οἱ νεώτεροι νιώθουν συχνὰ ὅτι μόνον ἓνας νέος ἠθικός κώδικας μπορεῖ νὰ ἀνταποκριθεῖ στὰ δεδομένα καὶ τίς ἀπαιτήσεις τοῦ σύγχρονου κόσμου μέσα στὸν ὁποῖο ζοῦν. Καὶ ἂς μὴ νομισθεῖ βέβαια ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς ἠθικῆς πολυφωνίας εἶναι ἀπλῶς μία ἐκδήλωση τοῦ χάσματος τῶν γενεῶν. Διότι καὶ μεταξὺ ἀνθρώπων τῆς ἴδιας γενιᾶς δὲν εἶναι καθόλου δεδομένο ὅτι ὑπάρχει συμφωνία γιὰ τὸ τί εἶναι καλὸ καὶ κακό, ἠθικό καὶ ἀνήθικο, σωστό καὶ λάθος.

Ἡ ἔλλειψη συμφωνίας γιὰ τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό, τὸ ἠθικό καὶ τὸ ἀνήθικο, μπορεῖ νὰ ἔχει δύο διαμετρικὰ ἀντίθετες ἐκδηλώσεις: Ἡ πρώτη εἶναι ἡ μονοπώληση τῆς ἠθικῆς ὀρθότητος, καὶ ἡ δεύτερη, διαμετρικὰ ἀντίθετη πρὸς τὴν πρώτη, εἶναι ἡ πλήρης ἀποστασιοποίηση ἀπὸ τὴ διατύπωση ἠθικῶν κρίσεων στὴν πρώτη περίπτωση, οἱ ἄνθρωποι συγκρούονται διαφωνώντας γιὰ τὸ τί εἶναι καλὸ καὶ κακό, καταφεύγοντας σὲ ὀξύτατες ἀντιπαραθέσεις, πού συχνὰ μᾶς ἀφήνουν με τὴν αἴσθησι ὅτι δὲν ὑπάρχουν περιθώρια ἐπικοινωνίας καὶ συνεννόησις στὴ δεύτερη περίπτωση, ἀποστασιοποιοῦνται ἀπὸ τὰ ἐπίμαχα ἐρωτήματα καὶ σχετικοποιοῦν τὰ πάντα, με ἀποτέλεσμα νὰ ἀκυρώνεται κάθε προσπάθεια νὰ κρίνουμε κάτι ἠθικά, ἀφοῦ, ὅποτε προσπαθήσουμε νὰ κάνουμε κάτι τέτοιο, ὄλο καὶ κάποιος θὰ βρεθεῖ νὰ μᾶς συμβουλεύσει νὰ μὴν εἴμαστε ἀπόλυτοι, γιατί «τὰ πάντα εἶναι σχετικά». Καὶ στίς δύο παραπάνω περιπτώσεις, καὶ στὴν περίπτωσι δηλαδή τῆς μονοπώλησις τῆς ἠθικῆς ὀρθότητος, καὶ στὴν περίπτωσι τῆς ἀποστασιοποίησης ἀπὸ τὰ ἐπίμαχα ἠθικά ἐρωτήματα, παρατηροῦμε ὅτι ἡ ἠθικὴ προβάλλει ὡς μία καθαρὰ προσωπικὴ ὑπόθεσι, ἓνα «εὐαίσθητο προσωπικό δεδομένο», θὰ λέγαμε, γιὰ τὸ ὁποῖο ὄλο καὶ περισσότεροι ἄνθρωποι δηλώνουν ἀπροθυμία νὰ δεχθοῦν κριτικὴ, ἀκόμη καὶ συμβουλή.

Ὅπως εἶναι φανερό, τὸ πρόβλημα τῆς ὑποκειμενικότητος τῆς ἠθικῆς ἐγείρει

πολλά και δυσεπίλυτα ερωτήματα, πρακτικά και θεωρητικά. "Όμως βεβαίως η λύση δέν είναι νά άγνοήσουμε αυτά τά ερωτήματα, νά τά «κουκουλώσουμε» ή νά προσποιηθούμε ότι δέν μās άφοροϋν διότι μās άφοροϋν και μās άφοροϋν, καθόσον είναι ερωτήματα στα όποια σκοντάφτουμε κάθε ώρα και στιγμή, και τά όποια γυρεύουν πιεστικά άπαντήσεις. Επιβάλλεται λοιπόν νά σκΰψουμε στο πρόβλημα, και νά προσπαθήσουμε νά φωτίσουμε αυτά τά ερωτήματα με ειλικρίνεια, διεισδυτικότητα και αίσθημα ευθύνης.

Για νά καταλήξουμε σε κάποια άσφαλή συμπεράσματα, επιβάλλεται νά έξετάσουμε τó θέμα μεθοδικά και συστηματικά. "Αν δοϋμε λοιπόν, κατ' άρχάς, τó πρόβλημα τής ύποκειμενικότητας τής ήθικής σε μία έμπειρική βάση, τότε δέν θά δυσκολευθούμε νά διακρίνουμε ότι ύπάρχουν σημαντικές διαφορές στον τρόπο με τόν όποιο γίνεται άντιληπτό τó καλό, πρῶτον, από πολιτισμό σε πολιτισμό και, δεύτερον, από έποχή σε έποχή.

"Ας δοϋμε τó πρῶτο από αυτά: "Η ύπαρξη διαφορετικών άξιων από πολιτισμό σε πολιτισμό είναι κάτι πού έχει παρατηρηθεί ήδη από τις πρῶτες έπαφές τών πολιτισμών μεταξύ τους και μέχρι σήμερα έπιβεβαιώνεται συνεχώς. Πλήθος μαρτυριών άποδεικνύουν πόσο διαφορετικά είναι τά πράγματα στα όποια οι διάφοροι πολιτισμοί άποδίδουν άξια. "Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τó ακόλουθο: Πρίν οι Μογγόλοι άρχίσουν τήν κατακτητική τους πορεία ενάντια στον άραβικό κόσμο στα τέλη τού 12ου αιώνα, ó Τζένκις Χάν έστειλε άνθρώπους του στα άραβικά κράτη για συλλογή πληροφοριών. Αύτοι γύρισαν φέρνοντας περιγραφές πόλεων γεμάτων μέγαρα και ναούς, πραγμάτων άδιανόητων για τούς άπολίτιστους Μογγόλους. Αυτό όμως πού κυριολεκτικά έξόργισε τούς Μογγόλους ήταν ή πληρο-

φορία ότι οι "Αραβες... έπλεναν τά πόδια τους, προκειμένου νά εισέλθουν στα μέγαρα και τούς ναούς. Τó πλύσιμο τών ποδιών θεωρείτο από τούς Μογγόλους θανάσιμο άμάρτημα - πρῆγμα ίσως όχι τόσο άδικαιολόγητο, αν ληφθεί ύπόψη ή σπανιότητα τού νεροϋ στη στέππα. Τó άπλό αυτό παράδειγμα δείχνει ανάγλυφα πόσο διαφορετική άξιολόγηση μποροϋν νά έχουν για τήν ίδια πράξη ή συμπεριφορά διαφορετικοί πολιτισμοί.

Και προκειμένου νά τó κατανοήσουμε αυτό, δέν χρειάζεται νά άνατρέξουμε στο μακρινό παρελθόν. Στην έποχή μας, στην όποια ή έπαφή μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών είναι πολύ πιό εύκολη άπ' ό,τι παλαιότερα, παρατηροϋμε ότι πολλές από τις άξίες πού είναι έντελώς δεδομένες και άυτονόητες για τόν δικό μας, δυτικό πολιτισμό, δέν άξιολογοϋνται ή τουλάχιστον δέν ιεραρχοϋνται με τόν ίδιο τρόπο σε κάποιους άνατολικούς πολιτισμούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ή διαφορετική θέση τής γυναίκας στον δυτικό κόσμο και σε κάποιες μουσουλμανικές κοινωνίες (θυμίζουμε άπλως τήν πρόσφατη κινητοποίηση τής παγκόσμιας κοινής γνώμης για τή σωτηρία μās γυναίκας ή όποια είχε καταδικασθεί σε θάνατο δια λιθοβολισμού, επειδή είχε μείνει έγκυος εκτός γάμου από διασμό...). "Έστω ένα άκόμη παράδειγμα: Στη συνείδηση ενός μεγάλου μέρους τού ίσλαμικού κόσμου, οι πρωταγωνιστές τών έπιθέσεων άυτοκτονίας, οι όποιοι άφαιροϋν και τή δική τους ζωή και τή ζωή πολλών άθώων άνθρώπων, θεωροϋνται μάρτυρες, πού με τήν πράξη τους αυτή έξασφαλίζουν τó εισιτήριο για τόν παράδεισο· όπως είναι φανερό, στον δυτικό κόσμο τέτοιες πράξεις άξιολογοϋνται με έντελώς διαφορετικό τρόπο. Και αυτά είναι λίγα μόνο από τά πολλά παραδείγματα πού θά μποροϋσε νά αναφέρει κανείς εδώ.

Τὸ πρόβλημα τῆς ὑποκειμενικότητας τῆς ἠθικῆς, ὅμως, δὲν τίθεται μόνον ὅταν βλέπουμε τὶς διαφορὲς ἀπὸ πολιτισμὸ σὲ πολιτισμὸ, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐξετάζουμε τὶς διαφορὲς τῆς ἴδιας κοινωνίας ἢ τοῦ ἴδιου πολιτισμοῦ ἀπὸ ἐποχὴ σὲ ἐποχὴ. Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι καὶ σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωσι διαπιστώνει κανεὶς μεγάλες διαφορὲς ἀνάμεσα στὶς ἀξίες πού κυριάρχησαν σὲ διαφορετικὲς ἐποχές.

Ἄρχει νὰ ἀναλογοισθοῦμε πόσο διαφορετικὰ εἶναι τὰ πρότυπα πού θέτει σήμερα ἡ δυτικὴ κοινωνία ἀπὸ τὰ πρότυπα πού ἔθετε ἡ ἴδια ἀκριβῶς κοινωνία πρὶν ἀπὸ ἓναν ἢ δύο αἰῶνες. Διαπιστώνουμε, γιὰ παράδειγμα, ὅτι τὰ πρότυπα πολλῶν παιδιῶν σήμερα εἶναι οἱ ποδοσφαιριστές, οἱ ἠθοποιοὶ καὶ οἱ τραγουδιστές. Καὶ ὅμως, πρὶν ἀπὸ ἓναν ἢ δύο αἰῶνες, τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἠθοποιοῦ, φερ' εἰπεῖν, θεωρεῖτο ὄχι ἀπλῶς εὐτελές, ἀλλὰ καὶ ἐντελῶς ἀνήθικο. Εἰδικώτερα, ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία θεωροῦσε ὅσους ἀσχολοῦνταν μὲ τὸ θέατρο ἀπόβλητους, μέχρι τοῦ σημείου νὰ μὴν τοὺς δίνει κἂν τὸ δικαίωμα χριστιανικῆς ταφῆς, ἂν πρὶν τὸν θάνατό τους δὲν ἔδιναν ὄρκο ὅτι ἀποκήρυσσαν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἠθοποιοῦ. Ἀναφέρεται χαρακτηριστικὰ ὅτι, ὅταν πέθανε ἡ διάσημη Γαλλίδα ἠθοποιὸς τοῦ 18ου αἰῶνα Ἀδριανὴ Λεκουβρέρ, ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἀρνήθηκε νὰ τὴν κηδεύσει, ἀφοῦ ἡ νεκρὴ... δὲν εἶχε προλάβει νὰ ὑπογράψει τὴ δήλωση ἀποκήρυξης τοῦ θεάτρου...

Ἄλλὰ ἄς μὴν πᾶμε τόσο μακριά. Στὴ δική μας, τὴν ἑλληνικὴ κοινωνία, παρατηροῦμε ὅτι σὲ πολλὰ καίρια ἠθικὰ ζητήματα, πού προκύπτουν σὲ σχέση μὲ βασικὲς ἀνθρώπινες ἐπιλογές, ὅπως εἶναι ἡ δημιουργία οἰκογένειας καὶ ἡ διαπαιδαγώγηση τῶν παιδιῶν, τὸ νόημα τῆς ἐπιτυχίας καὶ τῆς καταξίωσης, ἡ συμμετοχὴ στὰ κοινά, οἱ μορφὲς ψυχαγωγίας καὶ πολλὰ ἄλλα πού ἀφοροῦν τὸν τρόπο ζωῆς ἐν γένει, ἡ

νέα γενιὰ σήμερα υἰοθετεῖ ἐντελῶς διαφορετικὲς προσεγγίσεις ἀπὸ αὐτὲς τῆς προηγούμενης γενιᾶς. Καὶ θὰ μπορούσε νὰ ἀναφέρει κανεὶς ἐδῶ ἅπειρα παραδείγματα.

Ὅλα τὰ παραπάνω μοιάζουν νὰ μαρτυροῦν ἐμπειρικὰ ἓναν ἀπόλυτο σχετικισμὸ τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν ἀπὸ πολιτισμὸ σὲ πολιτισμὸ καὶ ἀπὸ ἐποχὴ σὲ ἐποχὴ. Καὶ ἀναρωτιέται κανεὶς: Ὑπάρχει ἄραγε κάτι πού θὰ μπορούσε νὰ ξεφύγει ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἀπόλυτο σχετικισμὸ καὶ νὰ θεωρηθεῖ ὡς διαχρονικὸ ἢ πανανθρώπινο; Δὲν θὰ βιασθοῦμε νὰ ἀπαντήσουμε σὲ αὐτὸ τὸ ἐρώτημα, ὅμως πρέπει νὰ σημειώσουμε ἐδῶ ὅτι πολλοὶ ἄνθρωποι προσπαθοῦν νὰ ἀπαντήσουν καταφατικὰ σὲ αὐτό, ἀναζητώντας τὸ διαχρονικὸ καὶ τὸ πανανθρώπινο σὲ διαφορετικὲς κατευθύνσεις: σὲ αὐτὸ πού ὀνομάζουμε ἀνθρώπινα δικαίωματα, στὶς ἀξίες τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἔρευνας, ἢ στὸν λεγόμενο κοινὸ πυρῆνα τῶν θρησκευτῶν, καὶ πρὸ συγκεκριμένα στὶς ἠθικὲς ἐπιταγὲς τῆς Ἀγίας Γραφῆς, τοῦ Κορανίου ἢ ἄλλων θρησκευτικῶν κειμένων καὶ παραδόσεων. Ἐν τούτοις, ἀκόμη καὶ ἐδῶ, οἱ θιασῶτες τῆς ὑποκειμενικότητας τῆς ἠθικῆς θὰ μπορούσαν νὰ βροῦν ἐπιχειρήματα πού νὰ στηρίζουν τὴ θέση τους.

Ἔστω, φερ' εἰπεῖν, τὸ παράδειγμα τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων. Δὲν χρειάζονται ιδιαίτερες γνώσεις, γιὰ νὰ διαπιστῶνται ἰδιαιτέρως γνωστές, γιὰ νὰ διαπιστῶνται κανεὶς ὅτι αὐτὸ πού σήμερα θεωρεῖται θεμελιῶδες καὶ φυσικὸ ἀνθρώπινο δικαίωμα δὲν ἦταν καθόλου θεμελιῶδες καὶ φυσικὸ, πρὶν κατακτηθεῖ ὡς τέτοιο, συχνὰ μὲ ἀγῶνες καὶ θυσίες. Ἄρχει νὰ σκεφθεῖ κανεὶς ὅτι τὸ 1698 στὴν Ἀγγλία τὸ δουλεμπόριο κηρύχθηκε «δικαίωμα θεμελιῶδες καὶ φυσικὸ ὄλων τῶν Ἀγγλων»... Ὅπως γίνεται φανερό, τὸ τι ἀντιλαμβάνεται κάθε ἐποχὴ ὡς θεμελιῶδες καὶ φυσικὸ δικαίωμα δὲν εἶναι καθόλου δεδομένο καὶ αὐτονόητο. Μήπως στὴ δική μας ἐποχὴ δὲν ἔχει θεωρηθεῖ ἀπὸ κάποιους ἀκόμη καὶ ἡ ἀμ-

βλωση φυσικό δικαίωμα της γυναίκας πάνω στο σώμα της;

Και αν κάποιος αντίτεινει ότι στην Άγία Γραφή, τουλάχιστον, βρίσκουμε καθολικά ήθικα πρότυπα και αιώνιες αξίες, θα βρεθούν σίγουρα εκείνοι που θα υποστηρίξουν ότι ακόμη και η Άγία Γραφή έχει κατά καιρούς ερμηνευθεί με τρόπους που σε καμιά περίπτωση δεν θα γίνονταν αποδεκτοί στην εποχή μας. Τον 19ο αιώνα, για παράδειγμα, όταν η ραγδαία άνοδος της αστικής τάξης είχε οδηγήσει στην προβολή του κοινωνικού προτύπου του αυτοδημιούργητου ανθρώπου που ξεκινά από το μηδέν και φθάνει στην κορυφή, η Προτεσταντική Εκκλησία είχε φθάσει μέχρι του σημείου να εξυμνεί ως υπέρτατη χριστιανική αξία... τον πλουτισμό, προβάλλοντας μάλιστα τον ισχυρισμό ότι αυτή η άποψη θεμελιώνεται στην Άγία Γραφή. Από τις πιο γνωστές περιπτώσεις προβολής τέτοιων θέσεων είναι αυτή του Ράσελ Κόνγουελ, ο οποίος στη γνωστή πραγματεία του *Εκτάρια από διαμάντια*, έγραφε πως ο τίμιος άνθρωπος γίνεται πλούσιος και ο έντιμος πλουτισμός «είναι χριστιανικό και θείο καθήκον κάθε ανθρώπου»!!!¹ Και ο Ράσελ Κόνγουελ δεν είναι μία μεμονωμένη περίπτωση.² Δεν είναι, ως εκ τούτου, τυχαίο ότι ο διάσημος Γερμανός κοινωνιολόγος Μάξ Βέμπερ, στο κλασικό βιβλίο του *Η προτεσταντική ήθικη και το πνεύμα του καπιταλισμού*,³ συνέδεσε ευθέως τη γένεση του καπιταλισμού με την προτεσταντική ερμηνεία της χριστιανικής ήθικης.

Όλα τα παραπάνω παραδείγματα όμως δεν αποτελούν παρά μία μόνον όψη του θέματος, ίσως όχι την πιο σημαντική. Ούτως ή άλλως, η ύπαρξη διαφορετικών αντιλήψεων από κοινωνία σε κοινωνία και από εποχή σε εποχή έχει παύσει προ πολλού να αποτελεί αντικείμενο αμφισβήτησης, ακόμη και αν οι γνώμες για τα αίτια

ή την ουσία αυτών των διαφορών διίσταται.

Η άλλη όψη του θέματος, η οποία, κατά την γνώμη μας, είναι άφ' ενός περισσότερο σημαντική και άφ' άλλου λιγότερο σαφής και ξεκάθαρη, είναι αυτή της υιοθέτησης ενός απόλυτου ήθικου υποκειμενισμού των αξιών, ανεξάρτητα από ιστορικές ή πολιτιστικές συνθήκες. Σύμφωνα με αυτόν τον απόλυτο ήθικό υποκειμενισμό, οι αξίες δεν διαφέρουν μόνον από πολιτισμό σε πολιτισμό και από εποχή σε εποχή, αλλά και από άνθρωπο σε άνθρωπο, μέσα στην ίδια κοινωνία ή στον ευρύτερο πολιτισμό και στην ίδια εποχή. Και μάλλον αυτό είναι το πλαίσιο μέσα στο οποίο αντιμετωπίζουμε και έμεις καθημερινά το πρόβλημα του υποκειμενισμού στην ήθικη.

Δεν είναι δηλαδή λίγοι αυτοί που στις μέρες μας τείνουν πλέον να θεωρούν την ήθικη ως κάτι το αυστηρά υποκειμενικό, ως μία καθαρά προσωπική επιλογή του κάθε προσώπου, η οποία δεν θεμελιώνεται πουθενά άλλου, εκτός από την ελεύθερη βούληση του συγκεκριμένου προσώπου. Η άποψη ότι οι ήθικες αντιλήψεις και πρακτικές κάθε ανθρώπου βασίζονται αποκλειστικά σε έναν υποκειμενικό κώδικα αξιών, που ο ίδιος αποδέχεται για τον εαυτό του και μόνο, είναι μία άποψη που συνεχώς κερδίζει έδαφος μέσα στις σύγχρονες κοινωνίες. Και έρχονται στιγμές που ίσως και έμεις που δηλώνουμε την πίστη μας στον Χριστό και στην Αλήθεια Του, φθάνουμε να αναρωτηθούμε μήπως πράγματι υπάρχει έστω κάποια δόση αλήθειας σε αυτή την υποκειμενική θεώρηση της ήθικης.

Αν θελήσουμε, τώρα, να αναζητήσουμε την άφετηρία όλου αυτού του υποκειμενισμού, θα διαπιστώσουμε ότι δεν φαίνεται να εύσταθεί ή επιπόλαιη αντίληψη που θέλει αυτόν τον υποκειμενισμό να εί-

ναι ένα σύμπτωμα τῆς ἐποχῆς μας. Διότι ὁ ὑποκειμενισμὸς αὐτὸς δὲν ἔχει νὰ κάνει τόσο μὲ ἱστορικές συγκυρίες πού διαμορφώνουν τὸ ἰδιαίτερο κλίμα τῆς ἐποχῆς μας, οὔτε ἐξηγεῖται ἀπλῶς ἀπὸ τὴν ἐπαφὴ τοῦ δυτικῆς πολιτισμοῦ μὲ ἄλλους πολιτισμούς. Ἀντίθετα, ἀνάγεται σὲ ἓνα ἐγγενὲς στὸν δυτικὸ πολιτισμὸ, ἰσχυρότατο ρεῦμα σκέψης, πού ἐπὶ μακρὸν διατρέχει τὸν δυτικὸ κόσμον, καὶ πού οἱ καρποὶ του μόλις τώρα ἀρχισαν νὰ γίνονται ἐντελῶς ὄρατοὶ στὴν πράξη. Ἔτσι, προκειμένου νὰ κατανοήσουμε αὐτὸν τὸν ὑποκειμενισμὸ τῆς ἠθικῆς, ἐπιβάλλεται νὰ ἐξετάσουμε τὸ θεωρητικὸ του ὑπόβαθρο, νὰ δοῦμε δηλαδὴ πολὺ συνοπτικὰ πῶς προετοιμάσθηκε θεωρητικὰ αὐτὸς ὁ ὑποκειμενισμὸς, πῶς καλλιεργήθηκε καὶ πῶς ἔφθασε μέχρι τὶς μέρες μας.

Ἡ ἴδια ἡ ἀρχὴ τῆς νεώτερης εὐρωπαϊκῆς φιλοσοφίας σημαδεύεται ἀπὸ τὴ λεγόμενη «στροφή πρὸς τὸ ὑποκείμενο», τὴν ὁποία εἰσήγαγε στὴν νεώτερη σκέψη ὁ ἀρχηγέτης της, ὁ Καρτέσιος ἢ Ντεκάρτ τὸν 17ο αἰῶνα. Πιὸ συγκεκριμένα, ἡ μεγάλη καμπὴ στὴν ἱστορία τῆς δυτικῆς σκέψης ἔγινε μὲ τὴν προσπάθεια τοῦ Καρτεσίου νὰ θεμελιώσῃ τὴν γνώση πάνω στὴν μόνη πρόταση πού κατ' αὐτὸν ἔχει τὴν ἀπόλυτη ἐνάργεια καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθεῖ μὲ κανέναν τρόπο, τὸ γνωστὸ καρτεσιανὸ "*cogito ergo sum*", «σκέπτομαι ἄρα ὑπάρχω». ⁴ Αὐτὴ ἀκριβῶς εἶναι ἡ «στροφή πρὸς τὸ ὑποκείμενο», ἡ ὁποία ἀποτελέσῃ τὴν ἀρχὴ τῆς νεώτερης φιλοσοφίας. Βέβαια, πρέπει νὰ παρατηρήσουμε ὅτι ἡ στροφή αὐτὴ πρὸς τὸ ὑποκείμενο συνδέεται μᾶλλον μὲ τὴ γνώση παρὰ μὲ τὴν ἠθικὴ.

Τὸ ἐπόμενο βῆμα ἔγινε ἀπὸ τὸν Κάντ, τὸν 18ο αἰῶνα. Μέχρις ἐνὸς σημείου, ὁ Κάντ βαδίζει στὸν δρόμον πού ἐγκαίνιασε ὁ Καρτέσιος, θεμελιώνοντας αὐτὸ πού ὀνομάσθηκε «Κοπερνίκεια στροφή τῆς φιλοσοφίας» ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ μὲ τὸν Κο-

πέρνικο τὸ κέντρο τοῦ σύμπαντος ἔπαυσε νὰ εἶναι ἡ γῆ καὶ ἔγινε ὁ ἥλιος, ἔτσι μὲ τὸν Κάντ, τὸ κέντρο τοῦ φιλοσοφικοῦ προβληματισμοῦ ἔπαυσε νὰ εἶναι ὁ κόσμος πού γνωρίζουμε, καὶ ἔγινε τὸ ὑποκείμενο πού γνωρίζει τὸν κόσμον.

Τὸ ἐνδιαφέρον ἐν προκειμένῳ ἔγκειται στὸ ὅτι ὁ Κάντ προχωρεῖ ἓνα βῆμα παρὰ πέρα ἀπὸ τὸν Καρτέσιο, συνδέοντας τὴ στροφή πρὸς τὸ ὑποκείμενο ὄχι μόνον μὲ τὴ γνώση, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἠθικὴ, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο προσοδίδοντας στὴν στροφή πρὸς τὸ ὑποκείμενο καὶ μία σαφὴ ἠθικὴ χροιά. Ὁ Κάντ, δηλαδὴ, δὲν μιλάει πλέον γιὰ τὴν ἀντικειμενικὴ βάση τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν, παρὰ μόνον γιὰ τὴν ἀγαθὴ βούληση τοῦ ὑποκειμένου. Καὶ ἀγαθὴ βούληση κατὰ τὸν Κάντ εἶναι αὐτὴ πού μπορεῖ νὰ γίνῃ κανόνας γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἐξ οὗ καὶ ὁ Κάντ φρονεῖ ὅτι ὁ ὑπέρτατος ἠθικὸς νόμος, αὐτὸ πού ὀνομάζει «κατηγορικὴ προστακτικὴ», ⁵ ἔχει τὴν ἐξῆς μορφή: «Πρᾶττε ἔτσι, ὥστε ἡ συμπεριφορὰ σου νὰ μπορεῖ νὰ γίνῃ κανόνας γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους». Ὅ,τι συμφωνεῖ μὲ αὐτὴ τὴν «κατηγορικὴ προστακτικὴ» εἶναι καλὸ, ὅ,τι δὲν μπορεῖ νὰ συμφωνεῖ μὲ αὐτὴν εἶναι κακό. Ἔτσι, γιὰ παράδειγμα, κατὰ τὸν Κάντ ὁ φόνος θά ἦταν κάτι τὸ ἠθικὰ μεμπτό, ὄχι γιὰ κανέναν ἄλλο λόγο, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀπλᾶ δὲν μπορεῖ νὰ γενικευθεῖ ὡς κανόνας συμπεριφορᾶς, χωρὶς τοῦτο νὰ ὀδηγήσῃ σὲ διάλυση τῆς κοινωνίας. Δὲν μπορεῖ δηλαδὴ νὰ συμμορφωθεῖ μὲ τὴν «κατηγορικὴ προστακτικὴ»: «Πρᾶττε ἔτσι, ὥστε ἡ συμπεριφορὰ σου νὰ μπορεῖ νὰ γίνῃ κανόνας γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους».

Βεβαίως, ἐδῶ πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Κάντ αἰσθανόταν πῶς ὅσα ἔλεγε ἦταν ἀπολύτως συμβατὰ μὲ τὸν χριστιανισμὸ, καὶ ὁ ἴδιος δὴλωνε καὶ ἦταν βαθύτατα πιστός. Ἄλλωστε, εἶναι πολὺ γνωστὴ καὶ πολὺ χαρακτηριστικὴ τῆς εὐλάβειάς του ἡ

περίφημη ρήση του: «Δυὸ πράγματα γεμίζουν τὴν ψυχὴ μου μὲ θαυμασμό και εὐλάβεια πάντοτε καινούρια και μεγαλύτερη, ὅσο πιὸ πολὺ και πιὸ συχνὰ ὁ στοχασμός μου ἔρχεται σ' αὐτά: ὁ ἔναστρος οὐρανὸς πάνω ἀπὸ μένα και ὁ ἠθικὸς νόμος μέσα μου». ⁶ "Ἄν ὅμως ἐξετάσουμε προσεκτικὰ τὰ ὅσα λέει, θὰ διαπιστώσουμε ὅτι κατ' οὐσίαν μὲ τὸν Κάντ ἔχουμε μία *αὐτονόμηση τῆς ἠθικῆς*, καθὼς ὁ Κάντ ἐπιχείρησε νὰ ὀρίσει τὸ ἀγαθὸν ξεχωρὰ ἀπὸ ὀποιαδήποτε ἀνεξάρτητη και ἀντικειμενικὴ ἠθικὴ ἀξία. Δὲν εἶπε γιὰ παράδειγμα αὐτὸ πὸν ἔλεγε ὁ Πλάτων, ὅτι ὑπάρχει ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ και ἠθικὸ εἶναι νὰ στοιχοῦμε πρὸς αὐτήν· οὔτε ὅτι ὑπάρχει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ και ἠθικὸ εἶναι νὰ συμμορφωνόμαστε πρὸς αὐτὸ και νὰ τὸ ἐφαρμόζουμε. Κατὰ τὸν Κάντ, τὸ ἠθικὸ καθήκον δὲν εἶναι ἡ στοίχιση πρὸς κάποιον ἀντικειμενικὸ καλὸ, τὴν πλατωνικὴ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἢ κάτι παρόμοιο· ἠθικὸ καθήκον κατὰ τὸν Κάντ εἶναι ἡ στοίχιση πρὸς τὸν ἠθικὸ νόμο *πὸν ἐμείζ οἱ ἴδιοι θεσπίζουμε*, και ὁ ὀποῖος, ὅπως εἶδαμε μιλώντας γιὰ τὴν «κατηγορικὴ προστακτικὴ», δὲν εἶναι παρὰ μία σύμβαση πὸν μπορεῖ νὰ γενικευθεῖ. Καὶ αὐτὴ ἡ αὐτονόμηση τῆς ἠθικῆς ἀπὸ ἓνα ἀντικειμενικῶς ὑπάρχον καλὸ εἶναι ἤδη ἓνα τεράστιο ἄλλα μὲ ἀνυπολόγιστες προεκτάσεις.

"Ὅμως ἡ εὐθύβολη ἐπίθεση ἐναντία στὴν ἀντικειμενικὴ ὑπαρξὴ τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν ἔρχεται στὴ δύση τοῦ 19ου αἰῶνα μὲ τὸν Νίτσε, ⁷ ἓναν διανοητὴ μὲ τεράστια ἀπίληξη, ὁ ὀποῖος λογιζεται μεταξὺ τῶν δημοφιλέστερων στοχαστῶν ὄλων τῶν αἰῶνων. Ὁ Νίτσε, σφοδρὸς πολέμιος τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὑποστήριξε ἐν προκειμένῳ ὅτι οἱ ἠθικὲς μας ἔννοιες (τὸ καλὸ, τὸ κακὸ κ. ἄ.) δὲν ἀναφέρονται σὲ ἀντικειμενικὲς ὑποστάσεις τοῦ φυσικοῦ κόσμου, οὔτε βέβαια και κάποιου ἄλλου μεταφυσικοῦ, ἀλλὰ ἀποτελοῦν «μὴν ἀνθρώπινη, πάρα

πολὺ ἀνθρώπινη ὑπόθεση», ὅπως δείχνει και ὁ τίτλος τῆς πολὺ γνωστῆς ἠθικῆς του πραγματείας *Ἀνθρώπινο, πάρα πολὺ ἀνθρώπινο*.⁸ Κατὰ τὸν Νίτσε, ἡ ἠθικὴ συμπεριφορὰ τῶν ἀνθρώπων δὲν θεμελιώνεται παρὰ στὶς διαθέσεις τῆς ἐλεύθερης βούλησῆς τους, ἀφοῦ ὁ φυσικὸς κόσμος, ὁ μόνος κόσμος πὸν κατὰ τὸν Νίτσε ὑπάρχει, κεῖται *Πέραν τοῦ καλοῦ και τοῦ κακοῦ*, ὅπως διαβάσουμε στὸν τίτλο ἐνὸς ἄλλου πολὺ γνωστοῦ ἔργου του.⁹

"Ἐνας ἀπὸ τοὺς κεντρικοὺς ἄξονες τῆς φιλοσοφίας τοῦ Νίτσε εἶναι και ὁ ἰσχυρισμός του γιὰ τὸν θάνατο τοῦ Θεοῦ, ἡ διακήρυξη δηλαδὴ ὅτι «ὁ Θεὸς εἶναι νεκρὸς»¹⁰ κατὰ τὸν Νίτσε, ὁ Θεὸς εἶναι ἓνα πλᾶσμα τῆς ἀνθρώπινης φαντασίας, πὸν δὲν ἔχει θέση παρὰ στὴν μυθολογία, δίπλα στὶς νεράιδες και τὰ φαντάσματα. Καὶ ἐπειδὴ ἀκριβῶς δὲν ὑπάρχει Θεὸς, κατὰ τὸν Νίτσε, δὲν ὑπάρχουν οὔτε οἱ ἠθικοὶ νόμοι μὲ καθολικὸ κῦρος πὸν ἀνάγονται σὲ αὐτόν. Καὶ τοῦτο ὀδηγεῖ τὸν Νίτσε σὲ ἓναν ἀπόλυτο ὑποκειμενισμό τῆς ἠθικῆς, μὴς ἠθικῆς πὸν κεῖται πιά «πέραν τοῦ καλοῦ και τοῦ κακοῦ». Μὲ ἄλλα λόγια, καταλήγει σὲ αὐτὸ πὸν εἶχε πεῖ ὁ Ντοστογιέφσκι, ὅτι δηλαδὴ, «ἂν δὲν ὑπάρχει Θεός, ὄλα ἐπιτρέπονται»!

Τὸν ἰσχυρισμὸ τοῦ Νίτσε ὅτι «ὁ Θεὸς εἶναι νεκρὸς» ἐνστερνίστηκαν και ὀρισμένοι ὑπαρξιστὲς φιλόσοφοι τοῦ 20ου αἰῶνα. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Σάρτρ.¹¹ Ὁ Σάρτρ διεκήρυξε τὴν *ἀπόλυτη* ἐλευθερία στὴν ὀποία εἶναι ἐκτεθειμένος ὁ ἀνθρωπος κατὰ τὴν ἐπιλογή τῶν ἀξιῶν και τῶν ἐπιταγῶν τῆς ἠθικῆς του ζωῆς, καθὼς και κατὰ τὶς ἐπιμέρους ἠθικὲς του ἐπιλογές. Τὸ μέγεθος ὀμως αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας τρομάζει τὸν ἀνθρωπο, καθὼς αὐτός, ὅπως λέει ὁ Σάρτρ, εἶναι «ἐγκαταλελειμμένος, ἀφημένος στὴν δικὴ του πρωτοβουλία»,¹² και κανένας ἄλλος ἢ καμία καθολικὴ ἠθικὴ ἀρχὴ δὲν μποροῦν νὰ τοῦ

ποῦν τι θὰ πρέπει νὰ πράξει.

Ἴσως θὰ ἦταν χρήσιμο νὰ κλείσουμε ἐδῶ αὐτὴ τὴν ἀναφορά μας στὸ θεωρητικὸ ὑπόβαθρο τοῦ ὑποκειμενισμοῦ στὴν ἠθική. Διότι στόχος μας ἐδῶ, στὸ πλαίσιο αὐτῆς τῆς μελέτης, δὲν εἶναι νὰ ἀπαριθμήσουμε ἕναν πρὸς ἕναν ὄλους τοὺς διανοητὲς ποὺ υἱοθέτησαν παρόμοιες ἀντιλήψεις - οἱ ὁποῖοι σημειωτέον εἶναι πολλοί, καὶ μάλιστα στὸν 20ο αἰῶνα. Στόχος μας ἐδῶ ἦταν νὰ δοῦμε σὲ πολὺ γενικὲς γραμμὲς μὲ ποιὸ τρόπο ἡ νεώτερη δυτικὴ σκέψη κινήθηκε σταδιακὰ πρὸς αὐτὸ ποὺ σήμερα προβάλλει ὡς ἠθικὴ ὑποκειμενικοκρατία. Καὶ δυστυχῶς αὐτὴ ἡ ὑποκειμενικοκρατία διαβρώνει συχνὰ καὶ τὸν δικὸ μας τρόπο σκέψης, ὁ ὁποῖος θὰ μπορούσε νὰ στηρίζεται σὲ πολὺ πιὸ ὑγιεῖς καταβολές, ὅπως εἶναι ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ σοφία, ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια, καὶ βεβαίως ἡ σύνθεσή τους στὸν ἐλληνορθόδοξο πολιτισμὸ μας.

(συνεχίζεται)

ΧΡΥΣΗ Δ. ΜΑΝΩΛΟΠΟΥΛΟΥ - ΤΣΕΝΤΟΥ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. «If you can honestly attain unto riches [...] it is your christian and godly duty to do so». Ὁ Russell H. Conwell ἐκτιμᾶται ὅτι παρουσίασε τὴν πραγματεία τοῦ *Acres of diamonds* ὡς διάλεξη περὶ τῆς... 6000 φορές (!) σὲ διάφορες πόλεις τῶν ΗΠΑ μέχρι τὸν θάνατό του τὸ 1925.
2. Ἐνας προτεστάντης ἐπίσκοπος ὀνόματι Οὐίλλιαμ Λῶρενς δίδαξε μὲ κάθε σοβαρότητα ὅτι ὁ ἠθικὸς ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ γίνεταί πλούσιος, καὶ τὸ 1836 κάποιος πάστορας ὀνόματι Τόμας Χάντ, στὸ βιβλίο του μὲ τίτλο *Τὸ βιβλίο τοῦ πλούτου*, ἔγραφε τὸ ἔξης ἐκπληκτικὸ: «Ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή ἀποδεικνύεται πῶς τὸ καθήκον κάθε ἀνθρώπου εἶναι νὰ γίνεταί πλούσιος»!!!
3. Max Weber, *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*, 1905 (ἐλληνικὴ μετάφραση Μιχ. Γ. Κυπριαίου, *Max Weber, Ἡ προτεσταντικὴ ἠθικὴ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ καπιταλισμοῦ*, Κοινωνιολογικὴ Βιβλιοθήκη 5, Gutenberg, Ἀθήνα 1984).
4. René Descartes, *Discours de la methode*, 1637, IV, παρ. 36 (ἐλληνικὴ μετάφραση, Χρ. Χρηστίδη, *Descartes, Λόγος περὶ τῆς μεθόδου*, Ἐκδόσεις Παπαζήση, Ἀθήνα 1976, σελ. 32).
5. Ὁ Κάντ εἰσάγει τὴν ἔννοια τῆς «κατηγορικῆς προστακτικῆς» στὸ ἔργο τοῦ *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*, 1785 (ἐλληνικὴ μετάφραση, Γιάννη Τσαβάρρα, *Immanuel Kant, Τὰ θεμέλια τῆς μεταφυσικῆς τῶν ἠθῶν*, Ἐκδόσεις Δωδώνη, Ἀθήνα - Γιάννενα 1984, 39 - 40, 43). Ἡ ἔννοια τῆς «κατηγορικῆς προστακτικῆς» κατέχει κεντρικὴ θέση στὸ ἔργο του *Kritik der praktischen Vernunft*, 1788.
6. Immanuel Kant, *Kritik der praktiscen Vernunft*, 1788: «Zwei Dinge erfüllen das Gemüt mit immer neuer und zunehmender Bewunderung und Ehrfurcht, je öfter und anhaltender sich das Nachdenken damit beschäftigt: Der bestirnte Himmel über mir; und das moralische Gesetz in mir» (ἐλληνικὴ μετάφραση Γ. Δ. Σκοῦρτου, *Immanuel Kant, Κριτικὴ τοῦ πρακτικοῦ λόγου*, Ἐκδόσεις Ἀναγνωστίδη, σελ. 218).
7. Γιὰ τὴν παρουσίαση τῆς φιλοσοφίας τοῦ Νίτσε ποὺ ἀκολουθεῖ, σὲ σχέση μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ὑποκειμενικότητας τῆς ἠθικῆς, βλ. Θεοδοσίου Ν. Πελεργρίνη, *Ἡ θεμελίωση τοῦ ἠθικοῦ βίου*, Ἐκδόσεις Καρδαμίτσα, Ἀθήνα 1986, σελ. 80 - 81.
8. Friedrich Nietzsche, *Menschliches, Allzumenschliches*, 1878.
9. Friedrich Nietzsche, *Jenseits von Gut und Böse*, 1886.
10. Friedrich Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft*, 1882, παρ. 343.
11. Βλ. Θεοδοσίου Ν. Πελεργρίνη, ὁ. π., σελ. 81 - 83.
12. Jean - Paul Sartre, *L'existentialisme est un humanisme*, 1946 (ἐλληνικὴ μετάφραση, *Ὁ ὑπαρξισμὸς εἶναι ἕνας ἀθρωπισμὸς*, μετάφραση Κώστα Σταματίου, Ἐκδόσεις Ἀρσενίδης, Ἀθήνα 1965, σελ. 307).

Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Ἡ τέχνη εἶναι μία δημιουργική δραστηριότητα τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὴν ὁποία θέλει νὰ κατανοήσει καὶ νὰ ἐρμηνεύσει τὴν πραγματικότητα, νὰ τὴν ἀναπαραστήσει μὲ καλλιτεχνική μορφή. Ὁ καλλιτέχνης ἀποδέλπει στὴ βαθύτερη κατανόηση τῆς πραγματικότητας καὶ στὴν ἀπόδοση τῆς ὁμορφιάς τῶν πραγμάτων. Ἡ τέχνη ἐκφράζεται μὲ τὸ λόγο, τὴ μουσική, τὴ ζωγραφική, τὴ γλυπτική καὶ μὲ τὶς ἄλλες τέχνες. Ἀπώτερος σκοπὸς τῆς εἶναι ἡ αισθητική ἀπόλαυση καὶ εὐχαρίστηση τῶν θεατῶν ἢ ἀκροατῶν τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ ἡ ἠθική καὶ πνευματική τους τελειοποίηση. Ὁ Καθηγητὴς τῆς Νεολληνικῆς Φιλολογίας στὸ Παν/μο Ἀθηνῶν Γ. Ζώρας ἔλεγε στὴν ἀρχὴ τῶν μαθημάτων του: «Ἡ τέχνη ἔχει σκοπὸ νὰ κάμει τὸν ἄνθρωπο ἠθικῶς ἀνώτερο καὶ καλύτερο... Αἱ καλαὶ τέχναι ἀποσκοποῦν εἰς τὸ νὰ ἀνυψώσουν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ ἕνα χαμερπὲς ὑλικὸν περιβάλλον, νὰ τὸν ὀδηγήσουν εἰς ἕνα κόσμον ὠραιότερον, νὰ τοῦ ἀνοίξουν τὸν δρόμον, ὁ ὁποῖος ὀδηγεῖ εἰς τὰ φωτεινὰ βασίλεια τῆς ἠθικῆς ζωῆς καὶ τῆς πνευματικῆς μακαριότητος».

Ὁ δάσκαλος μουσικῆς Δημ. Μητρόπουλος γράφει: «Γιὰ μὲνα κάθε ἀξιόλογη (καλλιτεχνική) δραστηριότητα πρέπει νὰ ἔχει ἕναν ἠθικὸ σκοπὸ, καὶ δὲν μπορῶ νὰ δῶ ἕνα τέτοιο νόημα στὴν ἐπίδιωξη τῆς τέχνης γιὰ τὴν τέχνη». ² Ἡ τέχνη δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἠθικὰ οὐδέτερη, πρέπει νὰ ἐναρμονίζεται μὲ τὶς ἄλλες ἀξίες. Δὲν τὸ κατορθώνουν ὅμως αὐτὸ ὅλοι οἱ καλλιτέχνες. Γιατὸ ἔχουμε διάφορες ποιότητες ἔργων τέχνης. Ἄλλα ἔργα εἶναι σοβαρά, μὲ βαθὺ πνευματικὸ περιεχόμενο, ἀλλὰ εἶναι αισθησιακά καὶ προκλητικά, μερικά ἄλλα ὅμως φθάνουν σὲ βαθμὸ χυδαιότητας. Τὰ τελευταῖα δὲν μποροῦν νὰ θεωροῦνται ἔργα τέχνης, ἀλλὰ ἀποτελέσματα διαστρωφῶν καὶ παρανοήσεων.

Ὁ ἀρχαῖος φιλόσοφος Πλάτων συνέδεε στενὰ τὴν τέχνη μὲ τὴν ἠθική, ταύτιζε τὴν ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ μὲ τὴν ἰδέα τοῦ κάλλους. Ἡ τέχνη, ἔλεγε, πρέπει νὰ ἀποδέλπει στὴ μόρφωση ἐναρέτων πολιτῶν, νὰ προβάλλει πρότυπα ἀρετῆς. Ὁ Πλάτων συνέδεε στενὰ τὶς ἰδέες τοῦ

ἀγαθοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ καὶ τοῦ ὠραίου. Μερικοὶ νεώτεροι αισθητικοὶ θέλουν νὰ ξεχωρίσουν τὴν τέχνη ἀπὸ τὴν ἠθική. Ἡ τέχνη, εἶπαν, δὲν πρέπει νὰ ἔχει ἠθικὲς καὶ θρησκευτικὲς προκαταλήψεις. Μπορεῖ νὰ παριστάνει καὶ τὸ ἠθικῶς ἐπιλήψιμο. Τὸ Σύνταγμα, λένε, κατοχυρώνει τὴν ἐλευθερία τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐκφρασης. Ἀλλὰ ἡ διάταξη αὐτὴ τοῦ Συντάγματος περιορίζεται ἀπὸ ἄλλες διατάξεις, ποὺ προστατεύουν τὴ δημόσια αἰδῶ καὶ τὴν παιδικὴ ἡλικία. Ἐπομένως ἡ ἐλευθερία τῆς τέχνης δὲν εἶναι ἀπόλυτη, περιορίζεται ἀπὸ κάποιους νόμους. Ὁ καλλιτέχνης δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ προσβάλλει πρόσωπα καὶ θεομύς, ποὺ ἡ κοινωνία θεωρεῖ ἱερὰ καὶ ἀπαραβίαστα. Οἱ νόμοι δὲν περιορίζουν τὴν ἐλευθερία τοῦ καλλιτέχνη, ἀλλὰ τὴν κατοχυρώνουν, ἐξασφαλίζουν τὴν κοινωνικὴ ἁρμονία. Ὁ πραγματικὰ ἐλεύθερος ἐνεργεῖ σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιταγὲς τοῦ νόμου καὶ τοὺς κανόνες τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως, μὴ παρασυρόμενος ἀπὸ τὰ πάθη του καὶ τὴν ἐπιδίωξη τῆς ἀθεμίτου κερδοσκοπίας. Ἡ ἐλευθερία λοιπὸν συνεπάγεται εὐθύνη, ἔχει ὄρια καὶ κριτήρια κοινωνικά, αισθητικά.³

Μὲ ἀφορμὴ τὴ δημοσίευση τῶν γνωστῶν 12 σκίσεων τοῦ Μωαῆθ ἀπὸ μία Δανικὴ ἐφημερίδα καὶ τὴν ἀναδημοσίευση τους ἀπὸ ἄλλες Εὐρωπαϊκὲς ἐφημερίδες, τέθηκε πάλι τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐκφρασης. Ἡ Γερμανικὴ ἐφημερίδα *Die Welt* ἔγραψε: «Στὴ Δύση ὑπάρχει καὶ τὸ δικαίωμα τῆς βλασφημίας τοῦ Θεοῦ». Ἡ Γαλλικὴ *France Soir* ἔγραψε: «Ναί, ἔχουμε τὸ δικαίωμα νὰ γελοιογραφοῦμε τὸ Θεό. Κανένα θρησκευτικὸ δόγμα καὶ καμία θρησκευτικὴ ὀργάνωση δὲν μποροῦν νὰ μᾶς ἐμποδίσουν!» Σὲ λίγο ὅμως ἐξέπασαν νέες ταραχὲς στὶς μουσουλμανικὲς χῶρες καὶ ὁ Ἰδιοκτίτης τῆς ἐφημερίδας ἀπέλυσε τὸ Διευθυντὴ, ποὺ ἐπέτρεψε νὰ δημοσιευθοῦν τὰ προκλητικὰ αὐτὰ λόγια. Ὁ Γάλλος Ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν *Sarcozi* δήλωσε: «Προτιμῶ ὑπερβολὲς στὴ γελοιογραφία παρὰ ὑπερβολὲς στὴ λογοκρισία». Μερικοὶ πολιτικοὶ τάχθηκαν μὲ τὸ μέρος τῶν καλλιτεχνῶν καὶ τῶν δημοσιογράφων, ποὺ ὑποστηρίζουν τὴν

απόλυτη ελευθερία της έκφρασης. Ο Sarcozi όμως αναγκάστηκε από τα πράγματα να ζητήσει συγγνώμη από τους μουσουλμάνους. Το ίδιο έπραξαν και ηγέτες άλλων Ευρωπαϊκών χωρών. Ο Γ. Γ. του ΟΗΕ Κόφφι 'Ανάν δήλωσε στο τέλος. «Πιστεύουμε ότι η ελευθερία του τύπου σημαίνει εϋθύνη και διακριτικότητα. Πρέπει να γίνονται σεβαστά τα πιστεύω άλλων θρησκειών». Έμεις τονίζουμε ότι πρέπει να γίνονται σεβαστές και οι αξίες της χριστιανικής θρησκείας, για την οποία έχυσαν το αίμα τους εκατομμύρια χριστιανοί μάρτυρες της πίστεως, έθνικοί ήρωες και οι αγωνιστές της ελευθερίας. Πρέπει λοιπόν να γίνονται σεβαστά τα σύμβολα και της χριστιανικής θρησκείας, τα πρόσωπα και οι θεομοί της.⁴

Μερικοί άθεοι καλλιτέχνες και διανοούμενοι προσβάλλουν βάνουσα τη χριστιανική θρησκεία, κάνουν κατάχρηση του δικαιώματος της ελευθερίας, που τους δίνει το Σύνταγμα και παραβαίνουν τους νόμους, ατιμώρητα. Και αν τολμήσει κάποιος να τους καταγγείλει, έρχονται άμέσως οι φανατικοί όπαδοί της ελευθερίας της τέχνης, δημοσιογράφοι και πολιτικοί, για να τους υπερασπισθούν. Προβάλλουν συχνά ως επίχειρημα το ότι μερικά έργα, τα οποία καταδικάσθηκαν παλαιότερα, αναγνωρίζονται σήμερα ως άριστουργήματα τέχνης. Άλλοι φέρνουν ως παράδειγμα την ελευθεροστομία του Άριστοφάνη. Άλλά ο Άριστοφάνης δέ σοκάριζε τους συγχρόνους του, διότι ήταν άλλο το κλίμα της εποχής του. Σήμερα όμως μερικοί λογοτέχνες ξεπερνούν και τον Άριστοφάνη στις βωμολοχίες.

Ο νομικός κ. Σπ. Βλαχόπουλος⁵ σέ άρθρο του με τίτλο: «Η ελευθερία της τέχνης. Τα όρια ενός ανεπιφύλακτου ατομικού δικαιώματος» γράφει ότι κατά το άρθρο 16 του Συντάγματος η τέχνη είναι ελεύθερη, δέν είναι όμως και ασύδοτη. Υπάρχουν νόμοι που απαγορεύουν τα άσεμνα έργα και αυτά που διαφθείρουν τους νέους (Ν. 5060/31 και άλλα). Γενάται όμως το ερώτημα, από πού αρχίζουν και πού τελειώνουν τα όρια του ωραίου και του άοεμνου. Τα όρια αυτά έχουν γίνει άσαφη σήμερα, διότι αυτά που οι παλαιότεροι θεωρούσαν άσεμνα μερικοί τά θεωρούν ωραία ή άδιάφορα. Με ποία κριτήρια λοιπόν θα κρίνουμε τά έργα της τέχνης, θα άσασθηούμε στη γνώμη των αισθητικών ή της κοινωνίας; Οι γνώμες πολλών εί-

ναι συχνά ύποκειμενικές. Το ίδιο έργο π.χ. μερικοί τό θεωρούν αξιόλογο και άλλοι μηδαμινό ή άσχημο. Άλλά δέν ύπάρχει άμφιβολία ότι τά έργα που γεννούν λεπτά και εύγενικά συναισθήματα είναι ωραία. Αυτά που προκαλούν τά αντίθετα συναισθήματα είναι άσχημα και άπορηπτά.

Τό δόγμα της ελευθερίας της τέχνης θεμελίωσε τό 18ο αιώνα ο Γερμανός φιλόσοφος Κάντ. Ο ίδιος όμως τόνισε τη σχέση της τέχνης με την ήθικη, θεμέλιο δέ της ήθικης όρισε τη θρησκεία. Τό ωραίο είπε είναι σύμβολο του άγαθού, του καλού, της ψυχικής όμορφιάς. Άπό τά μέσα όμως του 18ου αιώνα διαδόθηκε τό δόγμα «ή τέχνη για την τέχνη», ότι δηλαδή ή τέχνη έχει σκοπό την έκφραση του ωραίου, δέν ύπηρετεί καμία άλλη σκοπιμότητα, έπομένως δέν ύποτάσσεται ούτε στην ήθικη. Αυτή ήταν μία άκραία άποψη, που δέν έγινε άποδεκτη από όλους. Τα όρια της σταματούν εκεί που αρχίζει ή ελευθερία των άλλων. Μερικοί όμως παραβλέπουν αυτούς τους κανόνες, που όρίζουν οι νόμοι και τό Σύνταγμα, και με τά έργα τους προκαλούν τό κοινό αίσθημα. Αυτό τό κάνουν για να διαφημισθούν και να κερδοσκοπήσουν. Με τον τρόπο αυτό όμως διαστρεβλώνουν τό καλλιτεχνικό αίσθημα του λαού και διαφθείρουν την κοινωνία, ή όποια όμως έχει δικαίωμα να υπερασπίζεται τις αξίες της και να προστατεύει τη νεολαία. Οι νόμοι που καθορίζουν τά όρια της ελευθερίας της τέχνης και της έκφρασης πρέπει να εφαρμόζονται και να τιμωρούνται αυτοί, που κάνουν κατάχρηση του ιερού δικαιώματος της ελευθερίας της τέχνης και της έκφρασης και υποβιάζουν τό πνευματικό επίπεδο του λαού.

ΒΑΣ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

1. Γ. Ζώρα, Παραδόσεις του Α' και Β' έτους της Φιλοσοφικής Σχολής για χρήση των φοιτητών (Είσαγωγή).
2. Δ. Μητρόπουλου, Υποθήκες.
3. Διον. Μαγκλιβέρα, Η ελευθερία των Έλλήνων, Έκδ. Παλαζήση, Άθήνα 2000, σ. 16.
4. Σχετικά άρθρα έφημερίδων των αρχών Φεβρουαρίου 2006.
5. Σπ. Βλαχόπουλος, Η ελευθερία της τέχνης. Τα όρια ενός ανεπιφύλακτου δικαιώματος. Περιοδικά «Άτομικά Δικαιώματα» τχ 1ο, σσ. 73 - 110. Έκδ. Σάκκουλα, Άθήνα 1999.

ΕΛΛΕΙΨΙΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΙΑΣ

Μὲ τὴν ἑκταφὴ ἑνὸς μοναχοῦ καὶ τὸ ἐνδεχόμενον νὰ θεωρηθῆ ἄγιος, ἀσχολήθηκε ἡ τηλεόρασις πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ. Τὰ γεγονότα εἶναι γνωστά, μέχρι λεπτομερειῶν. Τηλεόρασις εἶναι αὐτή. Καὶ ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ φέρῃν στὸ σπίτι μας ὅ,τι συμβαίνει στὸν κόσμον: καλὸ ἢ κακὸ, ἠθικὸ ἢ ἀνῆθικον, σημαντικὸ ἢ ἀσήμαντον, καθαρὸ ἢ βρώμικον. Καὶ ν' ἀκούμε κι' ἐμεῖς τὸν καθένα πού βγαίνει στὰ «παράθυρα», νὰ λήψῃ τις ἀπόψεις του γιὰ ὅλα τὰ θέματα, νὰ βρίζῃ, νὰ αἰσχρολογῇ καὶ νὰ ἀνοηταίνῃ.

Ἄλλὰ τὸ θέμα μας δὲν εἶναι ἡ τηλεόρασις. Τὸ θέμα μας εἶναι ἡ ἀντίθεσις πολλῶν, ἀρμοδιῶν καὶ μὴ, κατὰ τῆς τυχόν εἰς τὸ μέλλον ἁγιοποιήσεως τοῦ μοναχοῦ. Γιατί, εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ Ἐκκλησία μας ἀφήνει νὰ περάσῃ πολλὸς καιρὸς πρὶν δεχθῆ ὅτι κάποιος πού πέθανε, μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ἄγιος. Ἄλλωστε καὶ ὁ οἰκεῖος Ἐπίσκοπος ἀλλὰ καὶ ἡ Σύνοδος, ἔθεσαν τὸ θέμα στὴ σωστή του βάσι. Καὶ αὐτὸ ὅμως τὸ ἀγνόησαν οἱ ἀντιφρονούντες. Ἐλεγαν ὅτι τοὺς ἐνοχλοῦσε ἡ πρόωρη ἁγιοποίηση. Ποῦ τὴν εἶδαν; Καὶ ἔκανε ἐντύπωσιν τὸ πάθος μὲ τὸ ὁποῖο μιλοῦσαν ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ ἐνδεχομένου. Ἐπεκαλοῦντο τὴν ἐπιστήμην, χωρὶς νὰ θεμελιώνουν ἐπιστημονικὰ τις ἀπόψεις τους. Εἰρωνεύονταν τὸν ἱατροδικαστὴ πού ἐξήτασε τὸ λείψανον καὶ ἐξεφράσθη μὲ σεβασμὸ. Πολλοί, χωρὶς νὰ τὸ ἔχουν δῆ. Ἄκόμη καὶ ἄπλοιο δημοσιογράφοι μίλησαν ὡς εἰδικοί. Νόσφισις ἐξουσίας.

Δὲν εἶναι ὅμως περίεργον. Ἐξ ἀρχῆς ὁ Χριστὸς ἔγινε σημεῖον ἀντιλεγόμενον. Οἱ μάγοι, οἱ σοφοὶ βασιλιάδες τῆς ἀνατολῆς, τὸν προσκυνοῦν ὡς Θεὸν, ἐνῶ ὁ Ἡρώδης σχεδιάζει νὰ τὸν σκοτώσῃ, γιὰ νὰ μὴν τοῦ πάρῃ τὸ θρόνον. Οἱ μαθηταὶ του ὁμολογοῦν «ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς εἶ», ἀλλὰ ὁ Θωμᾶς ζητεῖ

χειροπιαστὰς ἀποδείξεις γιὰ νὰ πιστέψῃ στὴν ἀνάστασι. Οἱ ἄπλοιο ἄνθρωποι τοῦ λένε μὲ δάκρυα «πιστεύω Κύριε, βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ». Καὶ ἔρχεται τὸ θαῦμα. Ἄλλὰ οἱ Φαρισαῖοι, μὴ μπορῶντας νὰ τὸ ἀμφισβητήσουν, ἀπαντοῦν μὲ τὸ σαθρὸ ἐπιχείρημα «ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια».

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως, παρὰ τὴν πολεμικὴ πού ἔγινε ἐναντίον του μὲ τὸ λόγον, μὲ τὴν πέννα καὶ μὲ τὸ ξίφος, παρὰ τοὺς σκληροὺς καὶ ἀπάνθρωπους διωγμοὺς κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐπὶ τρεῖς ὀλόκληρους αἰῶνες, τίποτε δὲν ἐπέτυχαν τελικῶς οἱ ἀντίπαλοί του. Ὁ Χριστιανισμὸς ἐπεκράτησε σὲ ὅλο τὸν πολιτισμένον κόσμον καὶ ἐσφράγισε τὸν πολιτισμὸν.

Ἐν τούτοις, ἡ πολεμικὴ κατὰ τοῦ Χριστοῦ δὲν ἐσταμάτησε. Καὶ στὴν ἐποχὴ μας ἔχει ἐνταθῆ καὶ πάλιν. Ὅμως στοὺς πολεμικοὺς του ὑπάρχει φοβερὴ ἔλλειψις πρωτοτυπίας. Ὅ,τι ἔλεγαν τὰ παλὰ χρόνια, λένε καὶ τώρα. Ὅ,τι ἐθεωρήθη μωρία, ἐπανερχεται ὡς σοφία. Ὅ,τι ἀπερρίφθη ὡς ἀνυπόστατον, ἐπανερχεται ὡς νεωτερισμὸς. Καὶ ἐνῶ κατηγοροῦν τὸν Χριστιανισμὸ ὅτι ἀντιτίθεται στὴν ἐπιστήμην, ἔχουν τὴν ἀξίωσιν νὰ δεχθοῦμε αὐτὰ πού λένε, χωρὶς καμμιὰ ἐπιστημονικὴ ἀπόδειξιν. Καὶ ἐνῶ κατηγοροῦν τὸν Χριστιανισμὸ ὅτι δογματίζει (ἀμφιβάλλω ἂν γνωρίζουν ἐπακριβῶς τί σημαίνει ὁ ὅρος), αὐτοὶ αὐθαιρετοῦν. Ἐν τούτοις, θὰ πρέπει νὰ μάθουν κάποτε ὅτι καὶ ἡ ἐπιστήμην (ἀκόμη καὶ ἡ μαθηματικὴ ἐπιστήμην) δογματίζει, χωρὶς νὰ ἔχη κανεὶς διανοηθῆ νὰ τὴν ἀρνηθῆ γι' αὐτό. Διότι, τί ἄλλο εἶναι τὰ διάφορα ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα δεχόμεθα χωρὶς νὰ μποροῦμε νὰ τὰ ἀποδείξουμε; Ἐξ ἄλλου, ποιὸς μπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι στὴν Φυσικὴ, πολλῶ μᾶλλον στὴν Μεταφυσικὴ,

τὰ πάντα μπορεί νὰ ἔχουν τὴν ἀπλὴ μορφή τῆς ἐξισώσεως $1=1$; Καὶ ὅτι ὅσα δὲν φθάνει τὸ μυαλό μας καὶ δὲν ἐπαρκεῖ ἡ γνώσις μας νὰ τὰ ἐξηγήσωμε, τὰ ἀπορρίπτουμε καὶ ἡσυχάζομε;

Ἄς ἀφήσουν λοιπὸν τὴν ἄσκοπη φλυαρία σὲ θέματα πὺ ἀγνοοῦν οἱ πολέμιοι τοῦ Χριστιανισμοῦ. Καὶ ἄς κρατήσουν γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους τὴς ἀμφιβολίες τους καὶ τοὺς φόβους τους γιὰ δῆθεν ἐκμετάλλευσι ἀπὸ ἐπιτηδεῖους. Αὐτοὺς νὰ τοὺς ἀναζητήσουν ἀλλοῦ καὶ ὄχι στὸν χριστιανικὸ κῶρο. Οἱ χριστιανοὶ γνωρίζουν νὰ ξεχωρίζουν τὴν ἀλήθεια ἀπὸ τὸ ψέμμα καὶ τὴν γνησιότητα ἀπὸ τὴν πλαστογραφία.

Κάποτε, ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Ἕλληνας

Ἐπίσκοπος Εὐγένιος Βούλγαρης, κάθονταν στὸ τραπέζι τῆς Αἰκατερίνης τῆς Μεγάλης. Ἦταν Παρασκευὴ καὶ ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης εἶχε παρακαλέσει νὰ τοῦ σερβίρουν μιὰ νερόβραστη σοῦπα. Ὁ Βολταῖρος πὺ ἦταν δίπλα του, τοῦ λέει:

- Γιὰ σκεφθῆτε, νὰ δῆτε, ὅταν θὰ πεθάνετε, ὅτι εἶναι ψέμματα ὅλα αὐτὰ πὺ πιστεύετε καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτα. Τὶ θὰ ἔχετε χάσει! Καὶ τοῦ δείχνει τὰ πλοῦσια ἐδέσματα πὺ ὑπῆρχαν στὸ τραπέζι.

- Καὶ ἐσεῖς, γιὰ σκεφθῆτε, ἀπαντᾷ ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης, ὅταν πεθάνετε, νὰ δῆτε ὅτι ὅλα αὐτὰ πὺ δὲν πιστεύετε ἦταν ἀλήθεια. Ποιὰ θὰ εἶναι ἡ θέσις σας!

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

Ο ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΟΣ

*Ἀνάστασή ἴναι. Κι ἡ ψυχὴ
δὲ νιώθει τῶρα μοναχὴ
καθὼς ἐχτὲς καὶ πρῶτα.
Κάποιος βαδίζει στὸ πλευρό,
τῆς ἀπαλαίνει τὸ σταυρό,
σπογγίζει τὸν ἰδρώτα.*

*Χριστὸς ἀνέστη! Τὸ χαρτὶ
σκίσηκε πάνω στὴ γιορτὴ
κι ὁ ἄνεμος τὸ πῆρε.
Πᾶτε παλιοὶ λογαριασμοί,
μαύρης βλαστήμιας πειρασμοί
καὶ λογισμέ σύ, στείρε.*

*Ἄνοιξη μπῆκε γιὰ καλὰ,
κι ἡ ἀγράφπηλη μοσκοβολᾷ
κι ἡ πασχαλιὰ εὐωδιάζει.
Πλῆδα καὶ χόρευε ψυχὴ
πὺ σ' ἔλιωσ' ἡ ἀπαντοχὴ
καὶ τὸ πικρὸ μαράζι.*

*Ἄνοιξη μπῆκε γιὰ καλὰ,
κι ἡ θάλασσα παιζογελᾷ
κι ἀνθίζουν κῆποι ἐντὸς μου.
Πλάκες, πὺ στέκατε βαριές
στὰ μνήματα καὶ στὴς καρδιές,
σᾶς ἔσπασε ὁ Χριστὸς μου!*

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΙΕΡΟΝ ΚΑΘΗΚΟΝ

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιστάτων χρόνων ἡ ταφή τῶν νεκρῶν ἦταν ἱερὸ καθήκον τῶν ἐπιζώοντων. Ἡ ἱστορία τῆς Ἀντιγόνης, ὅπως εἶναι γνωστὴ καὶ ἀπὸ τὴν ὀμώνυμο τραγωδία τοῦ Σοφοκλῆ γιὰ τὴν ἀπόφασή της, παρὰ τὶς ἀπειλὲς τοῦ Κρέοντος, νὰ θάψει τὸν ἀταφο ἀδελφὸ τῆς Πολυνεΐκη εἶναι χαρακτηριστικὴ τῶν παναρχαίων θεσμῶν καὶ ἠθῶν.

Τὴν ὑπενθύμηση τοῦ μύθου τῆς Ἀντιγόνης προεκάλεσε πρόσφατα δημοσίευμα σὲ ἡμερησία ἐφημερίδα σύμφωνα μὲ τὸ ὅποιο, παρὰ τὸ ὅτι ἔχουν διαρρεύσει ἐξήντα πέντε ἔτη ἀπὸ τὴν ἀποχώρηση τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἀπὸ τὰ βορειοηπειρωτικὰ πεδία τῶν μαχῶν τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1941 ἐξακολουθοῦν νὰ κεῖνται σκόρπια στὶς χαράδρες καὶ τὰ φαράγγια τῶν ὄρεων τῆς περιοχῆς ὅστ᾽ αὐτῶν Ἑλλήνων μαχητῶν ποὺ ἔπλεον ἐκεῖ, ἐνῶ ἀντίθετα οἱ Ἴταλοι ἀντίπαλοί μας ἔχουν ουστήσει νεκροταφεῖα γιὰ τοὺς δικούς τους. Βέβαια ὑπῆρξε μία συγκεκριμένη πρωτοβουλία τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀλβανίας γιὰ τὴν ταφὴν τῶν ὀσῶν τῶν Ἑλλήνων μαχητῶν. Παρὰ ταῦτα ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει ἀκόμη σημαντικὸς ἀριθμὸς ἀτάφων νεκρῶν τοῦ πολέμου.

Τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν τακτοποίηση τῆς ἀπαράδεκτης αὐτῆς ἐκρεμότητος ἔχει τὸ Ὑπουργεῖον Ἐθνικῆς Ἀμύνης, τὸ ὅποιο διαχειρίζεται ἕνα μεγάλο τμῆμα τοῦ ἐτησίου κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ κράτους καὶ ἀπὸ τὸ ὅποιο μπορεῖ νὰ ἀντλήσει τὶς ἀπαιτούμενες δαπάνες γιὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν. Μάλιστα μετὰ ἀπὸ τὴν πρὸ ἐτῶν ἄρση τοῦ ἐμπολέμου μετὰ τῶν Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας καὶ τὴν βελτίωση τῶν σχέσεων τῶν δύο χωρῶν δὲν χωρεῖ καμμιά δικαιολογία γιὰ τὴν διαιώνιση αὐτῆς τῆς καταστάσεως.

Θὰ πρέπει λοιπὸν οἱ ἀρμόδιες ὑπηρεσίες τοῦ ΥΠΕΘΑ νὰ ὀργανώσουν τὴν ἀποστολὴ ἢ ὅποια θὰ ἐκπληρώσει τὸ ἱερὸν αὐτὸ καθήκον. Καὶ ἂς μὴ μᾶς διαφεύγει ὅτι ξένες μεγάλες χῶρες συμμαχικῆς ἢ καὶ ἄλλοτε ἐχθρικῆς διατηροῦν καὶ συντηροῦν ἀπὸ δεκαετίες στρατιωτικὰ νεκροταφεῖα στὶς διάφορες περιοχῆς τῆς χώρας μας, ὅπου ἔλαβαν χώρα μάχες κατὰ τὸ παρελθόν.

Ἡ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΘΡΑΚΗ

Ἀνταποκρίσεις ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ δυτικὴ Θράκη ἀναγραφόμενες στὸν ἡμερήσιο τύπο δὲν εἶναι καθόλου ἐνθαρρυντικῆς γιὰ ὅ,τι συμβαίνει στὴν εὐαίσθητη αὐτὴν ἀκριτικὴ περιφέρεια. Ἡ ἐντονὴ δράση τοῦ τουρκικοῦ προξενείου τὸ ὅποιο ἐδρεῖε στὴν Κομοτηνὴ γιὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ μουσουλμανικοῦ στοιχείου τοῦ ὁποίου ἐπιδιώκει τὴν τουρκοποίηση καὶ τῶν ἄλλων φυλετικῶν ὁμάδων πομάσκων καὶ Ἀθιγγάνων, ἡ αὐξημένη γεννητικότητα τῶν μουσουλμάνων ἐναντι ἐκείνης τῶν ἐλληνικῶν οἰκογενειῶν καὶ ἡ μετανάστευση ἐλληνικῶν πληθυσμῶν σὲ ἄλλες περιοχῆς τῆς χώρας ἢ καὶ στὸ ἐξωτερικὸ γιὰ ἀναζήτησι καλυτέρων συνθηκῶν διαβιώσεως, ἀλλοιώνουν ἐπικίνδυνα τὴν ἀναλογία μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Μουσουλμάνων κατοίκων τῆς Θράκης, πράγμα ποὺ ἐγκυμονεῖ σοβαροὺς κινδύνους στὸ μέλλον ἐκεῖ.

Εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τὴν σχετικὰ πρόσφατη ἐλληνικὴ ἱστορία, ὅτι ἡ δυτικὴ Θράκη κατεχομένη μέχρι τὸ ἔτος 1919 ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἀπεδόθη στὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν συνθήκη τοῦ Νεϊγῦ (1919 - 20). Στὴν πράξη αὐτῆς τῆς ἐκχωρήσεως τῆς δυτικῆς Θράκης ἐκ μέρους τῆς διασκεψέως κορυφῆς τῶν τότε νικητριῶν Δυνάμεων συνέβαλε καὶ ἡ

μουσουλμανική κοινότητα της περιοχής με την αποστολή σχετικού τηλεγραφήματος στους εκπροσώπους των μεγάλων Δυνάμεων σύμφωνα με το όποιο ζητούσαν την υπαγωγή των στην ελληνική επικράτεια. Ο λόγος αυτής της ενέργειας ήταν ότι προτιμούσαν την ελληνική διοίκηση από την βουλγαρική κατοχή.

Σε αυτήν την ενέργεια των συμπατριωτών του συνευδοκούσε και ο Μουσταφά Κεμάλ, τότε στρατιωτικός ακόλουθος της 'Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην Σόφια, με την άνωτερη πρόβλεψη ότι υπό ελληνική διοίκηση κάτω από κάποιες μελλοντικές συνθήκες θα είναι έφικτη ή αποκατάσταση της τουρκικής κυριαρχίας στην δυτική Θράκη.

Πρός διάψευση κρυφών και άνομολόγητων πόθων των Τούρκων, καθήκον της 'Ελληνικής Πολιτείας, των εκεί Πανεπιστημιακών αρχών και επιδίωξη της πλειοψηφίας των ελλήνων κατοίκων της περιοχής θα πρέπει να είναι η τόνωση του έθνικου φρονήματος και η διαμόρφωση των απαραίτητων οικονομικών συνθηκών, που θα καθιστούν πράξη την συγκράτηση των 'Ελλήνων κατοίκων στη κατά τα άλλα εύφορη τούτη γωνιά της πατρίδας μας.

ΜΑΘΗΤΕΥΣΑΤΕ ΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΘΝΗ

Με πρωτοβουλία του Φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσός» οργανώθηκε στην αίθουσα αυτού την Πέμπτη 23 Μαρτίου ιεραποστολική ημερίδα με θέμα: «Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η 'Ορθόδοξος 'Ιεραποστολή στην 'Ανατολική 'Ασία και στην 'Απω 'Ανατολή».

Το ξεκίνημα αυτής της ορθοδόξου 'Ιεραποστολικής δραστηριότητας στις περιοχές αυτές ανάγεται στην περίοδο του πολέμου στην Κορέα στις αρχές της δεκαετίας του 1950 όποτε οι στρατιωτικοί ιερείς οι όποιοι συνόδευαν το ελληνικό έκστρατευτικό σώμα και άφου άναζήτησαν τους όλιγους γηγενείς ορθοδόξους χριστιανούς οι όποιοι είχαν γνωρίσει το Ευαγγέλιον του Χριστού από την δράση της προεπαναστατικής ρωσικής 'Εκκλησίας έκήρυξαν τις αλήθειες της 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας και με την πάροδο των πενήντα και πλέον ετών οι αρχικές εκείνες ορθόδοξες κοινότητες έπληθύνθησαν στην Σεούλ, το Πουσάν και άλλες πόλεις της Κορέας και συνεκρότησαν την σήμερα εκεί έν άνοδική πορεία ύφισταμένην ορθόδοξο 'Εκκλησία, η όποία αριθμεί δεκάδες χιλιάδες μέλη σε μιá χώρα δεκάδων εκατομμυρίων κατοίκων, οι όποιοι έμμένουν κατά κανόνα στις πανάρχαιες θρησκευτικές του δοξασίες.

Και η 'Εκκλησία της Κορέας της όποίας προΐσταται ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης κ. κ. Σωτήριος με συνεργάτες του έπεξετέινε το έργο αυτής στην 'Ινδία, στις Φιλιππίνες, στην 'Ινδονησία, την Ταϊβάν όπου σήμερα υπάρχουν ορθόδοξες κοινότητες.

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως συνεχίζει το από αιώνων θεάρεστο ιεραποστολικόν του έργον και ενισχύει και εύλογεί και στις ημέρες μας την δραστηριότητα των εργαζομένων στις μακρυνές αυτές χώρες εκπροσώπων του.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΔΡΟΣΟΣ ΓΙΑΡΜΕΝΙΤΗΣ

*«Γίνου πιστός ἄχρι θανάτου και
δώσω σοι τὸν στέφανον τῆς ζωῆς»
(Ἀποκ. β' 10)*

Στις 15 Μαρτίου 2006 ἐκοιμήθη ὁ πνευματικός μας ἀδελφὸς Δρόσος Γιαρμενίτης, πολιτικὸς μηχανικός, τακτικὸ μέλος τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων.

Ἀπὸ τὰ νεανικά του χρόνια στὴ Χριστιανικὴ Φοιτητικὴ Ἐνωσι, ὡς τὰ χρόνια τῆς πλήρους ὠριμότητος, ὁ Δρόσος Γιαρμενίτης ὑπῆρξε ἕνας χριστιανὸς ἀγωνιστής. Μέσα στὸ νοῦ και τὴν ψυχὴ του εἶχε κλείσει τὰ λόγια τοῦ Ἀλεξάνδρου Ταιριντάνη: «Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι πραγματοποίησιμος, δὲν εἶναι μόνον ἰδέα, εἶναι ἐμπρακτὸς ἐφαρμογὴ και ἡ ἐφαρμογὴ του εἶναι ὁ χριστιανικὸς ἀγών». Αὐτὴ τὴν ἐμπρακτὴ ἐφαρμογὴ ἀπέδειξε ὁ Δ. Γιαρμενίτης ὡς τὰ στερνά του, ὡς τὴν παραμονὴ τοῦ θλιβεροῦ γεγονότος τῆς ἀσθένειας, ἡ ὁποία πολὺ γρήγορα ἐπέφερε τὴν τελευτὴ του.

Τώρα, «μέτοχος ζωῆς αἰωνίου» ἀναπαύεται και εὐφραίνεται στὴ γαλήνη τοῦ Παραδείσου, στέφανώμενος ἀπὸ τὸν Κύριο, ἀφοῦ πρὸς Αὐτὸν εἶχε σταθερὰ προσανατολίσει τὰ βήματα τῆς ζωῆς του.

Ὁ Δρόσος Γιαρμενίτης ἦταν μιὰ χαρισματικὴ φυσιογνωμία, ἕνας ἄνθρωπος εὐλόγημένος ἀπὸ τὸ Θεό. Ὅποιος τὸν ἐγνώρισε, τὸν ἐξῆσε, συνεργάστηκε μαζί του, γιὰ λίγο ἢ πολὺ χρόνο, ἐκφράζεται μὲ θαυμασμὸ γιὰ τὸ πρόσωπό του.

Στὸ Δρόσο ὁ Θεὸς χάρισε πλοῦσια προσόντα και χαρίσματα: εὐφυΐα, σωφροσύνη, ἐγκράτεια, συνέπεια, προσεκτικότητα, ἐξαιρετικὴ προβλεπτικότητα, ἐργατικότητα, εὐσυνειδησία, ἐντιμότητα, σταθερὴ θέληση, ὑποδειγματικὴ λιτότητα και ταπεινοφροσύνη στὸν τρόπο τῆς ζωῆς. Ὡς λεπτὴ ψυχὴ και καλλιεργημένη εἶχε... ἀγάπη στὴν κλασσικὴ μουσικὴ.

Μὲ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου δημιούργησε μιὰ ὑπέροχη οἰκογένεια, μιὰ εὐλογημένη «κατ' οἶκον ἐκκλησία». Καμάρωνε τὰ ἔνδεκα ἐγγόνια του και πολὺ συχνὰ ἀναφερότανε, δοξαστικά, στὸ Θεὸ και Τὸν εὐχαριστοῦσε γιὰ τὴν εὐτυχία τῆς οἰκογένειάς του.

Ὡς πολιτικὸς μηχανικός ὁ Δρόσος Γιαρμενίτης διάλεξε τὸ δύσκολο δρόμο τῆς ἐξηρημαμένης ἐργασίας και τοῦ νομίμως ἐπιτρεπόμενου ἐλευθέρου ἐπαγγέλματος. Καὶ στοὺς δύο τρόπους ἐργασίας πέτυχε ἐξαιρετικά.

Τριάντα τρία χρόνια ἐργάστηκε στὴν Κεντρικὴ Ὑπηρεσία Διαχειρήσεως Ἐγχωρίων Προϊόντων (ΚΥΔΕΠ) και ἐπὶ 15 χρόνια ὑπῆρξε ὁ διευθυντὴς τῆς ΚΥΔΕΠ.

Πολλὲς πόλεις τῆς Πατρίδας μας γεύτηκαν τὶς ὑπηρεσίες και τὴν προσφορὰ τῆς πείρας και τῆς τεχνογνωσίας τῆς ΚΥΔΕΠ, ἐπὶ θητείας τοῦ Δ. Γιαρμενίτη και τῶν συνεργατῶν του. Ὡς ἰδιώτης μηχανικός μελέτησε και ἐπέβλεψε ποικιλία οἰκοδομικῶν ἔργων, ὅπως μονοκατοικιῶν, πολυκατοικιῶν, νοσοκομείων, ξενοδοχείων, κ.λ.π.

Ὅπως ἰδιαίτερος πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ἡ δωρεὰν προσφορὰ τοῦ ἀξέχαστου Δρόσου Γιαρμενίτη: σὲ Ἱεροὺς Ναοὺς, στὸ Σύλλογο Ὁρθοδόξου Ἐσωτερικῆς Ἱεραποστολῆς «Ο ΑΠ. ΠΑΥΛΟΣ», μὲ τὰ παραρτήματά του και τὶς Κατασκηνώσεις τῶν Χριστιανικῶν Μαθητικῶν Ὁμάδων (ΧΜΟ), στὴν «Ἐστία Χριστιανικῆς Ἀγάπης», στὸ Ἀντικαρκινικὸ Νοσοκομεῖο «ΑΓΙΟΣ ΣΑΒΒΑΣ», ὅπου τὰ τελευταῖα χρόνια ἦταν Σύμβουλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Νοσοκομείου.

Ὁ ἀταίγγουντος ἐθελοντισμὸς τοῦ Δρόσου Γιαρμενίτη φανέρωσε και θεβαίωσε τὸ βάθος τοῦ ἀνθρωπισμοῦ και τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ψυχῆς του.

Ὁ Δρόσος Γιαρμενίτης μὲ τὴ χριστιανικὴ βιοτὴ του, τὴν ἱεραποστολικὴ του δραστηριότητα, τὸ πετυχημένο ἐπαγγελματικὸ ἔργο του, τὴν κοινωνικὴ προσφορὰ του, ἀποτελεῖ δρομοδεχτὴ γιὰ τὴ ζωὴ ἑνὸς χριστιανοῦ ἐπιστήμονος στὴ σύγχρονη ἀποπνευματωμένη ἐποχὴ.

Ἄς εἶναι αἰωνία ἡ μνήμη του!

ΜΙΧ. Θ. ΜΗΛΙΓΚΟΣ

ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Στά προηγούμενα τεύχη των «Ακτίων», αναφερθήκαμε στα μεγάλα χρονίζοντα προβλήματα των Πανεπιστημίων μας, για τα όποια περιμένουμε τις μεγάλες και ριζικές αποφάσεις του αρμόδιου Υπουργείου Παιδείας, ώστε να υπάρξει επί τέλους ή αρχή επίλυσής των. Δεν υπάρχουν άλλα περιθώρια χρονικά και για τον λόγον αυτόν θα πρέπει να ξεκινήσουν οι διαδικασίες εφαρμογής των προτεινόμενων, από τις ειδικές επιτροπές που έχουν συσταθεί για το θέμα αυτό, προγραμμάτων αναβάθμισης της Ανώτατης Παιδείας στη χώρα μας.

Όλο και πιο συχνά διαβάζουμε στον ημερήσιο τύπο, άρθρα σχετικά με το θέμα αυτό. Σημαντικό γεγονός αποτελεί, η περιλήψη ενός μανηφέστου 167 Έλλήνων πανεπιστημιακών του εξωτερικού, που δημοσιεύθηκε στην «Καθημερινή» της 26/2/2006 και στην όποια εκφράζονται οι σκέψεις και οι προτάσεις των καθηγητών αυτών, όσον αφορά στις βελτιώσεις και μεταρρυθμίσεις που πρέπει να γίνουν για την αναβάθμιση και την ποιοτική εμφάνιση των ελληνικών ΑΕΙ. Έτσι κάνουν λόγο, για τη χαμηλή ποιότητα, σε ύποδομες καθώς και σε διδακτικό και ερευνητικό έργο, θέματα βασικά και πολύ σημαντικά, τα όποια όμως απαιτούν ανάλογη χρηματοδότηση, ή όποια δυστυχώς λείπει σήμερα.

Στο θέμα της αξιολόγησης, για την όποια έχει γίνει τόσος θόρυβος και υπάρχουν τόσες αντιδράσεις, οι Έλληνες πανεπιστημιακοί του εξωτερικού μένουν έκπληκτοι με τη στάση πολλών πανεπιστημιακών της Ελλάδος. Με την αξιολόγηση, θα φανούν τα μειονεκτήματα που υπάρχουν σε κάθε Πανεπιστήμιο, θα τονισθούν οι έλλει-

ψεις καθώς και οι μη γόνιμες παρεμβάσεις της Πολιτείας, που έχουν ως αποτέλεσμα την ποιοτική υποβάθμιση της παρεχόμενης επιστημονικής γνώσης. Ως συνέπεια αυτού, θα υπάρξει ή δυνατότητα αναζήτησης των αιτιών, ώστε να ακολουθησει ή θεραπεία.

Στο μαυιφέστο αυτό των Έλλήνων πανεπιστημιακών του εξωτερικού, τονίζεται ή αναγκαιότητα αυτόνομησης των ΑΕΙ και ΤΕΙ καθώς και ή αλλαγή νοοτροπίας στο σύστημα εκλογής μελών ΔΕΠ (Διδακτικού Έρευνητικού Προσωπικού), θεωρώντας ως νοσηρό το φαινόμενο των «φωτογραφικών» προκηρύξεων θέσεων ΔΕΠ. Ακόμη τονίζουν ότι είναι απαράδεκτη ή επικρατούσα κατάσταση των «αιώνιων φοιτητών». Είναι και πολλά άλλα σοβαρά θέματα που τίγουν οι Έλληνες καθηγητές των ΑΕΙ του εξωτερικού και τα όποια θα πρέπει να ληφθούν υπ' όψη σε μία εκ θεμελιών μεταρρύθμιση των πανεπιστημιακών σπουδών στη χώρα μας.

Αντιδράσεις, θα υπάρξουν όπωσδήποτε από μία μερίδα της πανεπιστημιακής κοινότητας. Τα αίτια των αντιδράσεων αυτών είναι ποικίλα. Κυριότερη αίτια όμως είναι, ή κομματικοποίηση ή όποια έχει έμποτίσει εδώ και πολλά χρόνια την πανεπιστημιακή κοινότητα.

Μέσα στα πλαίσια των αντιδράσεων αυτών είναι και οι διαμαρτυρίες που ήδη έχουν αρχίσει, όσον αφορά στο θέμα αλλαγής του άρθρου 16 του Συντάγματος, ώστε να είναι έφικτη στην χώρα μας ή ίδρυση ιδιωτικών Πανεπιστημίων. Αν και είναι κάπως πρόωγη ή συζήτηση επί του θέματος αυτού, διαβλέπει κανείς από τις απόψεις που εκφράζει το Υπουργείο Παιδείας

και από αυτές που κατά καιρούς εκφράζουν διάφοροι πανεπιστημιακοί, ότι επικρατούν τρεις απόψεις οι οποίες, έχουν ως ένα βαθμό λογικά στηρίγματα, χωρίς όμως να έμβαθύνουν στα επί μέρους δεδομένα ώστε κάποιος να βγάλει ένα τελικό, ως ένα βαθμό, συμπέρασμα.

Έτσι, μία μερίδα πανεπιστημιακών είναι αντίθετη προς την ίδρυση μη κρατικών Πανεπιστημίων, φοιτούμενοι μήπως ιδρυθούν, σε μεγάλο αριθμό, χαμηλού επιπέδου «πανεπιστήμια» με αναβάθμιση των ήδη λειτουργούντων Ίνστιτούτων και Κολλεγίων, με απρόδλεπτες επιπτώσεις παραγωγής υποβαθμισμένων πτυχίων, που σε πολλές ίσως περιπτώσεις θα είναι αποτέλεσμα οικονομικής συναλλαγής. Πολλοί, ακόμη, είναι όπαδοι και υποστηρικτές της δωρεάν παιδείας (αμφίβολο αν ο όρος αυτός αντιστοιχεί στην πραγματικότητα) και δεν υποστηρίζουν την παροχή επιστημονικής γνώσης σε ιδιωτικά πανεπιστήμια όπου, βεβαίως, θα εφαρμόζεται το σύστημα διδάκτρων.

Υπάρχουν, βέβαια, πολλοί πανεπιστημιακοί οι οποίοι δεν ανησυχούν αν αλλάξει το άρθρο 16 του Συντάγματος και επιτραπεί η ίδρυση ιδιωτικών Πανεπιστημίων. με την επιφύλαξη ότι, αυτά θα είναι άρτιας υποδομής και συγκροτήσεως, με υψηλού επιπέδου διδακτικό και έρευνητικό προσωπικό, εφάμιλλα των καλών ευρωπαϊκών πανεπιστημίων. Αυτά θα αποτελέσουν και πόλο έλξης πολλών νέων που προτιμούν να κάνουν σπουδές σε αξιόλογα πανεπιστήμια του εξωτερικού. Έτσι θα μειωθεί ή εκροή μεγάλων ποσών συναλλάγματος για σπουδές στο εξωτερικό.

Όμως, οι προτάσεις που έχει κάνει το Υπουργείο Παιδείας, πάνω στο θέμα αυτό είναι ότι, τα μη κρατικά αυτά πανεπιστή-

μα θα είναι μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα.

Εδώ παρεμβαίνει μια τρίτη κατηγορία γνωμών, ή όποια υποστηρίζει ότι ο όρος «μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα», είναι δεσμευτικός και μη εφαρμόσιμος στην πράξη. Οι υποστηρικτές της άποψης αυτής λένε ότι, δεν θα υπάρξουν σοβαροί έπενδυτες για τη δημιουργία ενός αξιόλογου Ανώτατου Εκπαιδευτικού Ίδρύματος, έφ' όσον δεν θα υπάρχει το οικονομικό κίνητρο του κέρδους, δεδομένου ότι, οι δαπάνες, για ένα τέτοιο, προηγμένης μορφής πανεπιστήμιο, θα είναι πολύ μεγάλες.

Επίσης, υπάρχει ο φόβος ότι, με τη δέσμευση του όρου του «μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα», θα βρεθούμε αντιμετώπι με προτάσεις δημιουργίας από την Τοπική Αυτοδιοίκηση, «πανεπιστημίων», σε διάφορες έπαρχιακές πόλεις, με σπουδές οι οποίες δεν απαιτούν μεγάλες δαπάνες, όπως είναι οι θεωρητικές και άνθρωπιστικές σπουδές για τις οποίες η διαμόρφωση κάποιου κτηρίου θα ικανοποιήσει τις απαιτήσεις για αίθουσες διδασκαλίας. Ήδη υπάρχει το πρόβλημα των υπολειτουργούντων Τμημάτων Πανεπιστημίων της έπαρχίας. Δεν χρειάζεται με κανένα τρόπο αυτό να όξυνθει ακόμη περισσότερο.

Σε γενικές γραμμές μπορεί να πει κανείς, ότι το θέμα δεν είναι απλό. Είναι πολύ σοβαρό, θέλει μελέτη από ειδικούς οι οποίοι θα προτείνουν λύσεις έφικτες με περιεχόμενο αυστηρών προδιαγραφών, που θα διασφαλίσουν την επιδιωκόμενη αναβάθμιση της Παιδείας, έφ' όσον προσβλέπουμε στη δημιουργία μιας νέας έποχης για την Ανώτατη Έκπαίδευση.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

Όμότιμος Καθηγητής Γεωπονικού
Πανεπιστημίου Αθηνών

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΟΣ ΑΝΑΒΡΑΣΜΟΣ

Έξακολουθοῦμε δυστυχῶς νὰ εἴμαστε «κολλημένοι με τὴν... τηλεόραση» καὶ τὰ κάθε λογῆς σκουπίδια, πού κυρίως μᾶς προσφέρει. Τὸ 77% τῶν νεοελλήνων βλέπει καθημερινὰ τηλεόραση γιὰ 4 ὥρες, κατὰ μέσον ὄρο! Πρωταθλητὲς στὴν τηλεθέαση ἀναδεικνύονται οἱ γυναῖκες ἡλικίας 45 - 64 ἐτῶν, οἱ ἄνδρες ἄνω τῶν 65 καὶ οἱ ἄνθρωποι με χαμηλὴ μόρφωση.

Στὰ δελτία εἰδήσεων κυριαρχεῖ τὸ μοντέλο τῶν εἰδήσεων καφενείου, πού κατοχυρώνει δυστυχῶς μιὰ κωμικοτραγικὴ, καὶ συνάμα ἐξευτελιστικὴ, ἐκδοχὴ τῆς ἐνημερώσεως. Ἐπιπλέον, ἡ αἴσθησις τοῦ κακοῦ, ἡ ἔλευσις τοῦ χειρότερου, ἡ ἐπικράτησις μιᾶς γενικευμένης ἀπαισιοδοξίας «δικαιῶνουν» τὴν ὑπαρξὴ τῶν περιθωριακῶν ἀτόμων, πού «καταξιώθηκαν», με τὴ δικὴ μας τηλεθέασις καὶ συνεπῶς εὐθύνη, ὡς «δημοσιογράφοι», ἱκανοὶ νὰ μᾶς γλυτώσουν ἀπὸ τὴ διάχυτὴ «μαυρίλα», ὥστε νὰ «φουσκώσουν» ἀκόμη περισσότερο τὶς ἤδη ἐξωφρενικὲς ἀμοιβὲς τους.

Παράλληλα, ἀσταμάτητη μηχανὴ παραγωγῆς ἑκατομμυρίων παραμένουν οἱ ρεαλιστικὲς ἐκπομπές, πού συμπλήρωσαν ἤδη πέντε χρόνια διείσδυσης στὴν ἐλληνικὴ τηλεόραση. Ρεαλιστικὰ τηλεπαιχνίδια καὶ ρεαλιστικὲς ἐκπομπές λόγου ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι οἱ πιὸ ἐπικερδεῖς ἐκπομπές, ἐνῶ ἀκόμη καὶ οἱ ἀποτυχημένες ἀπὸ αὐτὲς κάλυψαν τὸ κόστος τους!

Ἡ ξεφτίλα, ἡ χυδαιότητα, ὁ σαματὰς, ἡ κάθε λογῆς ἀκρότητα, ἡ πιὸ ἀπίθανη παραδοξότητα καὶ τὸ ἀπόλυτο τίποτα ἐξακολουθοῦν νὰ μαγεύουν πολλοὺς συ-

μπολίτες μας. Θεατὲς αὐτῶν τῶν ἐκπομπῶν εἶναι ὅσοι θέλουν νὰ βιώσουν, ἔστω καὶ γιὰ λίγα λεπτά, τὴν «ὑπεραυθεντικότητα», δηλαδὴ ἓνα περιέργο σύμπλεγμα ἐμπειριῶν φαντασίας καὶ πραγματικότητας, πού ἀφήνει πάντα ἓνα ἀνικανοποίητο αἶσθημα - ἐφαλτήριο γιὰ τὴν παρακολούθησι τοῦ ἐπόμενου ἐπεισοδίου.

Εὐτυχῶς ὅμως ὑπάρχουν καὶ θετικὲς ἐξελίξεις στὴν ἐλληνικὴ τηλεόραση. Τὴν 1^η Ἀπριλίου ξεκίνησε τὸ πιλοτικὸ τῆς πρόγραμμα ἢ τηλεόρασις τοῦ Σκάϊ, με θετικὰ πρῶτα βήματα. Μετὸ εὐρηματικὸ σύνθημα «γι' αὐτοὺς πού μισοῦν τὴν τηλεόραση» ὁ Σκάϊ προσφέρει μέχρι στιγμῆς πραγματικὴ σύντομη ἐνημερώσις, σοβαρὲς ἐκπομπές λόγου καὶ διαλόγου, ἐξαιρετικὰ ντοκυμαντέρ ἀπὸ τὸ *National Geographic*, τὸ *Discovery* καὶ ἄλλα διεθνή ποιοτικὰ κανάλια, ἀλλὰ καὶ πολὺ ἐνδιαφέρουσες ἱστορικὲς ἐκπομπές.

Ἐπιπλέον, ἡ ΕΡΤ ἄρχισε ἀπὸ τὶς 20 Μαρτίου τὴν ἐκπομπὴ τοῦ πρῶτου ψηφιακοῦ καναλιοῦ ΠΡΙΣΜΑ+, πού εἶναι τὸ πρῶτο κανάλι σὲ πανευρωπαϊκὸ ἐπίπεδο γιὰ ἄτομα με εἰδικὲς ἀνάγκες. Καθημερινὰ γιὰ ἐπτὰ ὥρες ἐκπέμπεται ἓνα πολυσυλλεκτικὸ τηλεοπτικὸ πρόγραμμα με νοηματικὴ διερμηνεία καὶ ὑποτίτλους, κατάλληλο γιὰ τοὺς συνανθρώπους μας με προβλήματα ἀκοῆς καὶ ὄρασις.

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

Ἐφορμὴ γιὰ τὸ σημερινὸ σημείωμα ἀπετέλεσε εἰδησις ἀπὸ τὴν Φινλανδία.

“Όπως έδημοσιεύθη στον Τύπο ή Κυβέρ-
νησις τής Φινλανδίας προγραμματίζει στο
έξάμηνο, κατά τὸ ὅποιο θὰ κατέχη τὴν
Προεδρία τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως, νὰ
ὀργανώση ἔκθεσι «μὲ ἀποκλειστικὸ θέμα
τὴν Ὁρθόδοξη Ἀθωνικὴ Πολιτεία. Τὸ ἐκ-
θεσιακὸ ἐγχείρημα εἶναι ἡ κορυφαία ἐκ-
δήλωση τῆς Εὐρωπαϊκῆς Προεδρίας τῆς
Φινλανδίας κατὰ τὸ δεύτερο ἑξάμηνο τοῦ
2006, ἀλλὰ καὶ ἓνα πολιτισμικὸ γεγονός
διεθνοῦς ἐμβέλειας, καθὼς θὰ συγκεντρώ-
σει ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα Μουσεία τῆς Εὐ-
ρώπης σπάνια ἔργα τέχνης πού φιλοτε-
χνήθηκαν ἢ χρησιμοποιήθηκαν στὸ
Ἅγιον Ὅρος. Γιὰ πρώτη φορὰ ἓνα ξένο
μουσεῖο, καὶ μάλιστα σὲ μιὰ χώρα ὅπου
τὸ 95% τῶν κατοίκων τῆς εἶναι Λουθη-
ρανοί, στρέφει τὸ ἐνδιαφέρον τῆς σὴν
σημαντικότερο κέντρο μοναστικῆς ζωῆς τῆς
Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας γιὰ νὰ παρουσιά-
σει μέσα ἀπὸ τὰ ἱερὰ κειμήλια τὸν ἀδιά-
λειπτο ὑπερχλιετὴ μοναχικὸ βίον» (*Καθη-
μερινή* 25.3.2006).

Στὴν ἐρώτησι τῆς δημοσιογράφου
«γιατὶ ἡ Φινλανδία ὅπου κυριαρχεῖ ὁ
Λουθηρανισμὸς “στρέφεται” στὴν Ὁρθο-
δοξία;», ὁ διευθυντὴς τοῦ *Art Museum
Tennis Palace* κ. Μπέρντ - Τρύφων Ἀρέλ
ἀπήντησε: «Ἡ ἔκθεσι αὐτὴ μὲ ἐνδιαφέρει
κατ’ ἀρχὴν γιὰτὶ εἶμαι ὀρθόδοξος. Μὲ τὴν
εὐκαιρίαν ὅμως τῆς Εὐρωπαϊκῆς Προε-
δρίας εἶναι ἓνας τρόπος νὰ ἀναδείξουμε
ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία στὴ Φινλαν-
δία, ἡ ὁποία ἀνήκει στὸ Οἰκουμενικὸ Πα-
τριαρχεῖο, ἀποτελεῖ μιὰ ἐπίσημη θρησκεία
τοῦ κράτους -ἢ μοναδικὴ μαζί μὲ τὴν Ἑλ-
λάδα καὶ τὴν Κύπρο ἀπὸ τίς χώρες τῆς
Ε.Ε.- μονολότι τὸ 95% εἶναι λουθηρια-
νοὶ καὶ οἱ καθολικοὶ ἀκόμη λιγότεροι ἀπὸ
τοὺς Ὁρθοδόξους, καθὼς ἀριθμοῦν μόλις
2.500 πιστοὺς. Ἐκεῖνο πού παραμένει
ἄγνωστο ἐπίσης εἶναι ὅτι οἱ ρίζες τῆς Ὁρ-
θοδοξίας στὴ Φινλανδία ἀνάγονται στὰ
δυζαντινὰ χρόνια, καθὼς τὸ μοναστήρι

τοῦ Βάλαμο ιδρύθηκε τὸν 10ον αἰῶνα ἀπὸ
τὸν ἑλληνικῆς καταγωγῆς μοναχὸ Σέρ-
γιο».

Σὲ ἄλλη ἀπάντησί του ὁ ὀρθόδοξος
Φινλανδὸς διευθυντὴς τοῦ Μουσείου ἐπι-
σημαίνει: «Δὲν θὰ ἀντιγράψουμε τὴν ἐκ-
θεσι τῆς Θεσσαλονίκης ἀλλὰ θὰ ἐπικε-
ντρώσουμε στὸν καθημερινὸ βίον πού ἔχει
ἄμεση σχέση μὲ τὴν πνευματικότητα. Δὲν
θὰ εἶναι μιὰ ἀρχαιολογικὴ ἔκθεσι πού
ἀφορᾷ τὴν ἱστορία τῆς τέχνης στὸ Ἅγιον
Ὅρος ἀλλὰ μιὰ εἰδικὴ ἔκθεσι καθαρὰ γιὰ
τὴν πνευματικὴν τοῦ Ἁγίου Ὁρους
μέσα ἀπὸ τὴν ὁποία θὰ δείξουμε μιὰ ἀπὸ
τίς παλαιότερες δημοκρατίες στὸν κόσμον.
Τὸν τρόπο, δηλαδὴ, μὲ τὸν ὅποιο συμβίω-
ναν πάντα διαφορετικῆς ἐθνικότητος ἄν-
θρωποι ἀπ’ ὅλο τὸν κόσμον μὲ βάση μόνον
τὴν κοινὴν τους θρησκείαν».

Ἡ ἔκθεσις ἔχει δομηθῆ ἔτσι ὥστε νὰ
προβάλλῃ τὴν ὀρθόδοξο πνευματικὴν
τοῦ Ἁγίου Ὁρους. «Ὁ ἐπισκέπτης θὰ
δῶναι τὸν καθημερινὸ λατρευτικὸ βίον στὸ
καθολικὸ μῖα μονῆς, σὲ μιὰ Τράπεζα καὶ
σ’ ἓνα ἀγιορείτικο κελί, τὰ ὁποία θὰ κτι-
στοῦν εἰδικὰ γιὰ τὴν ἔκθεσι. Μέσα στὰ
ἀρχιτεκτονικὰ αὐτὰ ἐκθέματα, ἀκριβῆ
ἀντίγραφα ἀντίστοιχων τῆς Ἀθωνικῆς
Πολιτείας, θὰ τοποθετηθοῦν τὰ αὐθε-
ντικὰ ἱερὰ κειμήλια καὶ τὰ λειτουργικὰ
ἀντικείμενα τοῦ Ἁγίου Ὁρους».

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ φιλοσοφία
τῆς ἐκθέσεως, ἀφοῦ δὲν θέλει νὰ προβάλλῃ
τὰ ἐκτιθέμενα ἀντικείμενα ἀπλῶς ὡς
μνημεῖα τέχνης, ἀλλὰ καὶ ὡς στοιχεῖα μιᾶς
ζώσης καὶ συνεχοῦς πνευματικότητος, οἰ-
κουμενικοῦ μάλιστα χαρακτήρος. Ἡ φι-
λοσοφία αὐτὴ τῶν ὑπευθύνων τῆς ἐκθέ-
σεως συμπίπτει μὲ τὴν ἄποψιν τῶν Ἀγιο-
ρειτῶν Πατέρων οἱ ὁποιοὶ σημειῶνουν
ὅτι: «τὰ ἄθωνικὰ σκηνώματα δὲν εἶναι
νεκρὰ μνημεῖα τέχνης ἀλλὰ ἓνας ζωντανὸς
ὀργανισμὸς μὲ συνέχεια βίου καὶ ἀδιά-
κοπη θεολογικὴ παράδοσι καὶ μαρτυ-

ρία». (Παρενθετικῶς, στὸ ἴδιο πνεῦμα κινεῖται καὶ τὸ Μουσεῖο Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ στὴν Θεσσαλονίκη, τὸ ὁποῖο σημειωτέον ἐβραβεύθη τὸ 2005 ἀπὸ τὸ Συμβούλιο τῆς Εὐρώπης ὡς τὸ καλύτερο Μουσεῖο τῆς χρονιάς. Κι αὐτὸ προσπαθεῖ νὰ καταστήσῃ συμμετοχὸ καὶ ἐνεργητικὸ θεατὴ τὸν ἐπισκέπτη του). Ἡ ἄποψις αὐτὴ εὐρίσκεται ἐγγύτερον στὴν παραδοσιακὴ τοποθέτησι ἐναντι τῶν μνημείων τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἐπὶ παραδείγματι ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης διεφώνει μὲ τὴν τακτικὴ νὰ ἀφαιροῦνται εἰκόνες καὶ ἱερὰ σκευὴ ἀπὸ τοὺς χώρους λατρείας καὶ νὰ τοποθετοῦνται σὲ Μουσεῖα «ὡς νὰ εἶχε παύσει ν' ἀσκῆται εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἡ χριστιανικὴ λατρεία, καὶ τὰ σκευὴ αὐτῆς ν' ἀνήκον εἰς θαμμένον παρελθόν, καὶ νὰ ἦταν ἀντικείμενον περιεργείας!» («Λαμπριάτικος Ψάλτης», *Ἀπαντα*, τόμ. Β', σ. 524).

Θεωροῦμε τὴν ἔκθεσι αὐτὴ ὡς σπουδαία εὐκαιρία γνωριμίας μὲ τὴν ὀρθόδοξο πνευματικότητα, τὴν ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὸν ἀγιορείτικο Μοναχισμό. Οἱ σύγχρονοι μετανεωτερικοὶ Εὐρωπαῖοι δὲν ψάχνουν πλέον γιὰ ἰδεολογήματα, ἀλλὰ γιὰ πνευματικότητα, δηλαδὴ γιὰ ζωὴ. Καὶ ἡ ὀρθόδοξος πνευματικότης δὲν εἶναι μία ἀπὸ τίς πολλὰς πνευματικότητες, οἱ ὁποῖες ὑπάρχουν στὸν κόσμον, ἀλλὰ ἡ ἀληθῆς καὶ αὐθεντικὴ ζωὴ ἐν Χριστῷ καὶ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ προβολὴ τῆς γίνεται καὶ μὲσω τῶν μνημείων τῆς χριστιανικῆς τέχνης, ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ τὴν ζωὴ, λατρεία καὶ δρᾶσι τῶν ζωντανῶν ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τῶν ἡγιασμένων προσωπικοτήτων, οἱ ὁποῖες ὀμιλοῦν στίς ψυχὰς τῶν ἀναζητούντων καὶ διψώντων ἀνθρώπων καὶ τίς συγκινοῦν πρὸς μεταστροφή καὶ ἐνταξί τους στὴν Ὁρθοδοξία.

ΙΩΑΝ. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΡΟΣ ΕΜΜΑΟΥΣ...

*Στὴν ἀναστάσιμη πορεία
πρὸς τοὺς Ἐμμοῦς,
τί κι ἂν δὲν ἔχεις μαζί σου
τούς... πολλοὺς;*

*Ἡ Μορφὴ τοῦ Σωτῆρα σοῦ φτάνει
τὴ ζωὴ σου
παράδεισο νὰ κάνει...*

ΑΘΗΝΑΪΣ ΣΚΑΡΔΑΣΗ - ΜΑΥΡΙΚΑΚΗ

Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

«Η μουσική μᾶς ἐξυψώνει στο μεγαλεῖο καὶ τὴν ὠραιότητα τοῦ Θεοῦ».

Εἶναι γεγονός πὼς ἡ μουσική, μὲ τὴν ἁρμονία της, τὴ μελωδία της καὶ τὸν ρυθμὸ της, ἀγγίζει τὶς ψυχὲς ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτό. Ἡ μουσική, ὡς ἐκφραστικὸ μέσον, ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἐξυψώνει τὸν ἄνθρωπο σὲ ἐπίπεδα μοναδικῆς ἀγαλλίασης, κατάνυξης καὶ προσευχῆς. Πάνω σ' αὐτὴ τὴ δύναμη καὶ τὴν ἀξία τῆς μουσικῆς ἀξίζει νὰ ἀναφέρουμε ἐδῶ, δυὸ πολὺ σημαντικὲς μαρτυρίες, οἱ ὁποῖες ἔχουν διατυπωθεῖ ἀπὸ κορυφαίους ἐκκλησιαστικούς ἡγέτες:

1^η. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς κ. Δημήτριος, σὲ πολὺ πρόσφατη ὁμιλία του στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, μὲ θέμα «Πανανθρώπινες Ἀξίες», τόνισε τὴν ἀξία τῆς μουσικῆς σὲ σχέση μὲ τὴ θρησκεία, λέγοντας μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς:

«Ἡ μνήμη ὀδηγεῖ σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς σημαντικότερες πανανθρώπινες ἀξίες τῶν θρησκειῶν, μιὰ ἀξία μὲ διαχρονικὴ ποιότητα. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀξία τῆς μουσικῆς. Μπορεῖ κανεὶς νὰ μιλήσει γιὰ ὦρες σχετικὰ μὲ τὴν θέση τῆς τέχνης, γενικά, στὶς θρησκευτικὲς παραδόσεις, ἀλλὰ ὑπάρχει στὴν πραγματικότητα μόνον μιὰ μορφή τέχνης, πὺν ἀνεβαίνει στο ἐπίπεδο τῆς ἀξίας σὲ κάθε μορφή τῆς ἀνθρώπινης θρησκευτικῆς ἔκφρασης, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ μουσική».

Ἡ μουσική εἶναι γιὰ πολλοὺς ἀνθρώπους ἡ πιὸ εἰλικρινὴς μορφή προσευχῆς, ἕνα μέσο ἄμεσης ἐπικοινωνίας, πὺν ὀδηγεῖ σὲ μιὰ ὁλοένα καὶ πιὸ ἀνοιχτὴ σχέση μὲ τὸ Θεό. Ἡ μουσική ἔχει τὴ δύναμη νὰ ἐμπνέει τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως ἐλάχιστα ἄλλα πράγμα-

τα στὴ γῆ, καὶ ὀρθά, ἡ μουσική συχνὰ ἀναφέρεται ὡς κάτι πὺν δὲν ἀνήκει ἀπόλυτα σ' αὐτὸν τὸν κόσμον, ἀλλὰ ὡς ἕνα δῶρο ἀπὸ τὸν Παράδεισον.

Ἡ μουσική ἔχει τὴ δύναμη νὰ ζεσταίνει μὲ ἀγάπη τὴν καρδιά, καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ στέκεται ὡς μιὰ τὶς ἐλάχιστες πραγματικὲς πανανθρώπινες ἀξίες. Γι αὐτὸ τὸ λόγο συγγενεὺε καὶ μὲ τὸν πυρῆνα τῆς θρησκευτικότητας, δηλαδὴ μὲ τὴν ἀξία τῆς ἀγάπης».

2^η. Στὶς 20 Ὀκτωβρίου 2005, οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, παρευρέθησαν στὴν πρώτη μουσικὴ συναυλία πὺν ὀργανώθηκε στὴ Ρώμη, πρὸς τιμὴ τοῦ Πάπα Βενέδικτου ις' μὲ τὴ συμπλήρωση ἑξὶ μηνῶν τῆς ἀρχιερατείας του. Ἡ συναυλία δόθηκε στὴν αἴθουσα τῶν γενικῶν ἀκροάσεων «Παῦλος ζ'», ἀπὸ τὴν Φιλαρμονικὴ ὀρχήστρα τοῦ Μονάχου τῆς Βαυαρίας καὶ τὴν χορωδία τοῦ Καθεδρικοῦ Ναοῦ τοῦ Ρέγκενσμουργκ, σὲ ἀπ' εὐθείας σύνδεση μὲ τὸν τηλεοπτικὸ σταθμὸ καὶ τὴ ραδιοφωνία τοῦ Βατικανοῦ καὶ τῆς Ἰταλίας!

Μιλώντας στὴ μητρικὴ του γλῶσσα ὁ Γερμανὸς Πάπας, ἐξέφρασε τὴν εὐγνωμοσύνη του πρὸς τὴν ὀρχήστρα καὶ τὴ χορωδία, λέγοντας μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς:

«Μὲ τὸ εὐρὺ «ρεπερτόριό» σας, τὸ ὁποῖο περιελάμβανε ἀπὸ τὸν Παλεστρίνα μέχρι τὸν Ρίχαρντ Βάγκνερ, ἀπὸ τὸν Ἀμανταίους Μότσαρτ μέχρι τὸν Ἰωσήφ Βέρντι καὶ τὸν Χὰνς Πφίτσερ, μᾶς κάνατε νὰ ζήσουμε ἕνα μέρος ἀπὸ τὴ μεγάλη μουσικὴ δημιουργικότητα, ἡ ὁποία τροφοδοτήθηκε ἀπὸ τὶς χριστιανικὲς ρίζες τῆς Εὐρώπης... Ἀκόμη μιὰ φορὰ διαπιστώσαμε πὺς ἡ μουσικὴ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου μᾶς ἐξαγνίζει, μᾶς

έξυψώνει, και μᾶς κάνει νὰ αισθανόμαστε τὸ μεγαλεῖο και τὴν ὠραιότητα τοῦ Θεοῦ.

Ἐπειδὴ ἀκριβῶς βοηθήσατε κι ἐμᾶς νὰ ὑψώσουμε τὸ πνεῦμα μας στὸν Θεό, στὸ ὄνομα ὄλων τῶν ἐδῶ παρόντων, ἀνανεώνω τὴν ὀλόθερμη εὐγνωμοσύνη μας πρὸς ὄλους ἐσᾶς, τὰ μέλη τῆς ὀρχήστρας, τοὺς ψάλτες και τοὺς διοργανωτὲς αὐτῆς τῆς βραδυᾶς. Διατυπώνω τὴ μεγάλη εὐχὴ ὅπως ἡ ἀρμονία τῆς ψαλμωδίας και τῆς μουσικῆς, ἡ ὁποία δὲν γνωρίζει φραγμοὺς κοινωνικοὺς και θρησκευτικοὺς, νὰ ἀποτελεῖ μιὰ ἀδιάκοπη πρόσκληση γιὰ τοὺς πιστοὺς και ὄλους τοὺς ἀνθρώπους καλῆς θελήσεως νὰ ἀναζητήσουν μαζί τὴν παγκόσμια γλώσσα τῆς ἀγάπης, ποὺ κάνει τοὺς ἀνθρώπους ικανοὺς νὰ οἰκοδομοῦν ἓνα κόσμο δικαιοσύνης, ἀλληλεγγύης, ἐλπίδας και εἰρήνης.

Ἐπικαιρότητα

Στὸ τεῦχος τοῦ Ἰανουαρίου 2006, τὸ ἐγκριτο γεγραμμένο περιοδικὸ «*DER NEUE MERKER*», παρουσιάζει συνέντευξη τῆς ἐλληνίδας ὑψιφώνου και καθηγήτριας κυρίας Ἐλσας Καστέλα - Κραϊόλ, τῆς

ὁποίας εἶχαμε παρουσιάσει ἀπὸ αὐτὴ τὴ στήλη, σὲ προηγούμενο τεῦχος, με τὴν εὐκαιρία τῆς ἐκδόσεως του στὴν ἐλληνικὴ γλώσσα, τὸ βιβλίο με τίτλο «Ὁρατόριο θανάτου».

Ἀπὸ τὴ συνέντευξή της ἀξίζει νὰ σημειώσουμε πὼς ἂν και εἶχε μιὰ σημαντικὴ, πραγματικὰ λαμπρὴ, σταδιοδρομία στὸ χῶρο τῆς μουσικῆς - κυρίως στὴν Αὐστρία και τὴ Γερμανία- δὲν ἔχασε τὴν ἐλληνικότητά της, οὔτε και τὴν ὀρθόδοξη πίστη της. Ἡ σταδιοδρομία της εἶχε πολλὲς κορυφώσεις, ὅπως ἡ βράβευσή της ἀπὸ τὸν Πρόεδρο τῆς Αὐστριακῆς Δημοκρατίας Δρ. Χέλμουντ Κλέστιλ, ἡ συνεργασία της με σπουδαίους μαέστρους (Χ. φον Κάραγιαν, Χ. Ρίλλινγκ, κ. ἄ.), καθὼς και ἡ συμμετοχὴ της σὲ ἐπιμνημόσυνη δέηση (Ρέκβιεμ) ποὺ ἐγινε γιὰ τὸν ἐκδημησάντα σεβασμώτατο καθηγητὴ και ἀξιόλογο ἱεροκέρυκα, Ὁπτο Μάουερ, στὸν ἐλληνορθόδοξο Ἱερὸ Ναὸ τῆς Βιέννης, παρουσία τοῦ Καρδινάλιου τῆς Βιέννης, Φράντς Κένιγκ.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

«*AKTINES*». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύστη 14, 105 61 Ἀθῆναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης και Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατροῖδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθῆναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθῆναι. Τιμὴ τεύχους € 1,20. Ἐτήσια συνδρομὴ, ἐσωτερικοῦ € 12, ἐξωτερικοῦ € 30. Ἡ Ἐπιστροφὴ ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν της οἰονδήποτε χειρόγραφο. Χειρόγραφα δημοσιεύόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει και βιβλιοκρισία δὲν δημοσιεύονται. ΚΩΔΙΚΟΣ: 1692.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθῆναι, Μάιος 2006

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Άπο τις εκδόσεις «Η Δαμασκός»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ:

π. ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

○ **ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ**

Προβληματισμοί και προτάσεις

ΤΡΕΙΣ ΜΟΡΦΕΣ ΙΕΡΕΣ:

○ **Η ΕΠΙΒΙΩΣΗ ΕΝΟΣ ΑΓΙΟΥ**

Νικόλαος Μύρων τῆς Λυκίας

○ **ΑΦΥΠΝΙΣΤΗΣ ΣΤΟΝ ΜΩΡΙΑ**

Ίγνάτιος Λαμπρόπουλος

○ **Ο ΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ**

Άλέξανδρος Γκιάλας (Γ. Βερίτης)

***

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ

Πρωτοπρεσβυτέρου

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Θεολογία - Ίστορία - Παιδεία

*

**ΕΘΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ
ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ**

***

Έκδόσεις «Η Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 32 21 283

ΠΑΡΩΡΜΕΝΟ
ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο
Κ.Ε.Μ.Π.Α.
Αριθμός Άδειας
1753

ΕΛΤΑ
Hellenic Post

«ΑΚΤΙΝΕΣ»

Επιστήμη - Φιλοσοφία - Κοινωνικά Ζητήματα -
Γράμματα - Τέχνη

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

ΤΟΜΟΙ: 1938-1997

Επιμέλεια
ΒΑΣ. Χ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»
ΑΘΗΝΑ 1998